

Algemene Inlichtingen- en
Veiligheidsdienst
*Ministerie van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties*

Transformatie van het jihadisme in Nederland

Zwermdynamiek en nieuwe slagkracht

Inhoud

Inleiding	5
1. Jihadisme in verandering vanaf 2010	11
2. Sociale media en propaganda	17
3. De nieuwe structuur van het jihadisme in Nederland	23
4. Radicalisering en salafisme in Nederland	31
5. De Arabische opstanden en het internationale jihadisme	41
6. De burgeroorlog in Syrië	47
7. Nieuwe risico's voor Nederland	53
8. Weerstand	59
9. Conclusie en vooruitblik	63

Inleiding

Na de veroordeling van leden van de Hofstadgroep en Samir A. in 2006 kwam het jihadisme in Nederland nog maar incidenteel in de publieke aandacht. In de daarop volgende jaren leken radicale moslimjongeren steeds minder bezig met het plannen van aanslagen in Nederland, maar eerder met het verstoren van bijeenkomsten, het doen van provocerende uitingen, het organiseren van kleinschalige demonstraties, of met pogingen om deel te nemen aan de jihad buiten Nederland. Dit beeld van het *homegrown* jihadisme in Nederland veranderde in 2013 binnen enkele maanden. In de loop van dat jaar vertrokken ruim honderd personen vanuit Nederland naar Syrië om als jihadstrijders mee te vechten in de burgeroorlog. Deze plotse, snelle en vooral omvangrijke aanwas van jihadgangers verbaasde velen. Het jihadisme in Nederland bleek veel krachtiger dan veelal werd aangenomen. Een aanzienlijke groep aanhangers van het jihadisme bleek te mobiliseren voor de daadwerkelijke jihadgang. Een nog grotere groep bleek met hen te sympathiseren en hen enthousiast te ondersteunen.

Op het eerste gezicht lijkt het alsof het jihadisme in Nederland vooral door de snelle opkomst van de jihadgang naar Syrië uit de relatieve stilstand is gekomen waarin het een aantal jaren verkeerde. De opkomst van Syrië als nieuw strijdtoneel gaf zeker

een belangrijke impuls aan het jihadisme in Nederland. Het gaf jihadisten een nieuwe focus en een aansprekend thema voor propaganda. Het bood potentiële uitreizigers een vrij gemakkelijk te bereiken reisdoel. Maar de burgeroorlog in Syrië is slechts een van de factoren die de plotse, explosieve groei van het jihadisme in Nederland teweeg hebben gebracht. Aan deze groei gingen namelijk ontwikkelingen vooraf die al enkele jaren eerder op gang gekomen waren. De opkomst van Syrië als jihadistisch strijdtoneel is een katalysator die versterkend heeft gewerkt op de effecten van deze ontwikkelingen binnen het Nederlandse jihadisme.

Welke waren deze ontwikkelingen? In 2010 beschreef de AIVD in de publicatie *Lokale jihadistische netwerken in Nederland* de situatie waarin het Nederlandse jihadisme aan het eind van het eerste decennium van deze eeuw bleek te zijn beland. Het bestond op dat moment uit een verzameling van kleine netwerken die relatief geïsoleerd waren en onzichtbaar bleven. Er was een grote mate van inactiviteit. De netwerken kenden nauwelijks tot geen aanwas; enkele waren zelfs voor een belangrijk deel uit elkaar gevallen. Hoewel leden van deze netwerken in theorie nog de optie tot daadwerkelijke jihadistische activiteiten in Nederland openhielden, maakten ze in de praktijk geen aanstalten daartoe. Verder was het

Nederlandse jihadisme nauwelijks internationaal ingebed. Er bestonden in Nederland 'uitlopers van transnationale netwerken', maar in feite ging het om losstaande individuen en niet om werkelijke subnetwerken van transnationale jihadistische netwerken. Diverse Nederlandse jihadisten hadden de wens om voor de jihad uit te reizen naar een buitenlands strijdgebied, maar slechts een enkeling bracht deze wens in praktijk. Deze uitreis pogingen mislukten vaak of strandden voortijdig, door eigen onkunde en door ingrijpen van de AIVD, justitie of autoriteiten in het buitenland. Van een massaal uitreisfenomeen was in ieder geval geen sprake.

Na 2010 wist het jihadisme in Nederland deze impasse te doorbreken en in enkele jaren tijd uit te groeien tot een veel omvangrijker fenomeen. Het ontwikkelde zich tot een beweging die meer samenhang heeft dan vroeger, ondanks de weinig hiërarchische, sterk decentrale en horizontale structuur die het kenmerkt. Succesvolle uitreizen naar buitenlandse jihadgebieden, vooral Syrië, vinden nu wel veelvuldig plaats. Het jihadisme in Nederland manifesteert zich opvallend openlijk en provocatief, onder meer op internet en tijdens demonstraties. De jihadistische boodschap wordt niet langer grotendeels heimelijk uitgedragen en de toenadering tot mogelijke jihadistische sympathisanten wordt nadrukkelijk gezocht. Dat is een opvallend verschil met enkele jaren geleden, toen het jihadisme in Nederland

vrijwel onzichtbaar bleef en jihadisten een teruggetrokken bestaan leidden.

De jihadistische beweging heeft momenteel naar schatting enkele honderden aanhangers en enkele duizenden sympathisanten in Nederland. Een aantal van hen is gericht op daadwerkelijke jihadgang. Een grotere groep houdt zich bezig met het online en offline actief uitwisselen en propageren van het jihadistisch gedachtegoed. Daarnaast is er nog een groep die meer passief sympathiseert met het jihadisme. Het aantal Nederlandstalige websites waarop de gewelddadige idealen van het jihadisme worden verheerlijkt, is in de loop van 2013 en 2014 sterk toegenomen. De propaganda is doordrenkt van antiwesterse retoriek. Meer dan 120 Nederlanders zijn voor de jihad naar Syrië gegaan. De meesten van hen strijden bij groepen die gelieerd zijn aan Al Qaida of een gelijksoortig gedachtegoed koesteren, waarbij het Westen als de ultieme vijand wordt gezien. Velen van hen zijn in Syrië betrokken bij gruwelijkheden. Terugkeerders uit Syrië kunnen een groot risico vormen. Zij kunnen vanuit de haat die hen is gaan vervullen, als gevolg van de traumatisering die de strijd bij hen heeft teweeggebracht of door daadwerkelijke 'tasking' door een jihadistische strijdgroep in Syrië, bereid zijn om over te gaan tot terroristisch geweld in Nederland. Dit kan gericht zijn tegen de Nederlandse overheid, de Nederlandse samenleving of tegen specifieke bevolkingsgroepen, zoals joden, sjiiitische moslims of moslims die zich verzetten tegen het jihadisme.

Naast de risico's die voortkomen uit de jihadgang naar en terugkeer uit Syrië, is het sterke momentum dat de jihadistische beweging in Nederland heeft gekregen een reden tot grote zorg. Het gaat daarbij niet alleen om de verdere groei van een eventuele geweldsbereidheid tegen Nederland van jihadisten in ons land. Het gaat ook om het verder postvatten van andere extremistische opvattingen die kenmerkend zijn voor het jihadisme, bijvoorbeeld dat 'zuivere' moslims de democratie en het gezag van de Nederlandse overheid niet horen te accepteren, of dat voor 'zuivere' moslims slechts de sharia geldt en niet de wet- en regelgeving van de Nederlandse democratische rechtsstaat. Tekenend is dat moslims in Nederland die zich openlijk verzetten tegen de jihadgang naar Syrië en tegen de extreem onverdraagzame en antidemocratische opvattingen van het jihadisme steeds vaker virtueel en fysiek worden geïntimideerd. De potentiële dreiging die uitgaat van de jihadistische beweging tegen de Nederlandse democratische rechtsorde en samenleving is daarom groter dan ooit tevoren.

Een aantal factoren heeft het opvallende veranderingsproces van de Nederlandse jihadistische beweging in de recente jaren veroorzaakt. Voor goed inzicht in de dynamiek die de huidige jihadistische beweging kenmerkt, is het van belang om deze factoren niet alleen te identificeren, maar ook te onderzoeken of zij op langere termijn kunnen blijven doorwerken. Welke gevolgen hebben deze factoren? Welke

dreigingen en risico's gaan uit van de huidige jihadistische beweging en de vele uitreizigers? In deze publicatie komen die vragen aan de orde. De publicatie geeft een actuele duiding van de dynamiek van het huidige jihadisme in Nederland. Deze duiding is gebaseerd op onderzoek van de AIVD vanuit zijn taakstelling zoals vastgelegd in de *Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2002*. Daarmee wil de AIVD aanknopingspunten bieden voor beleid dat overheidspartners kunnen ontwikkelen voor een effectieve vervolgaanpak van dit fenomeen.

Leeswijzer

In deze publicatie is gekozen voor een systematische behandeling in een aantal hoofdstukken van de verschillende factoren die ten grondslag liggen aan de nieuwe dynamiek van het jihadisme in Nederland. Deze factoren hangen op complexe wijze met elkaar samen.

De publicatie start met drie hoofdstukken over de ontwikkelingen *binnen* het Nederlandse jihadisme die er in belangrijke mate toe hebben bijgedragen dat het in korte tijd een totaal nieuw karakter heeft gekregen. Met opzet wordt begonnen met het beschrijven en duiden van deze ontwikkelingen, die reeds een aantal jaren geleden op gang zijn gekomen. De katalyserende werking van de burgeroorlog in Syrië, die de effecten van de eerdere ontwikkelingen heeft versterkt, komt daarom pas later aan bod.

In hoofdstuk 1 wordt ingegaan op twee ontwikkelingen die er vanaf 2010 voor gezorgd hebben dat het jihadisme in Nederland in een enkele jaren een geheel nieuwe dynamiek heeft gekregen. Ten eerste de toegenomen professionalisering binnen Nederlandse jihadistische netwerken in het omzeilen van autoriteiten bij uitreizen en het vinden van ingangen bij jihadistische netwerken in strijdgebieden en hun faciliteringsnetwerken; ten tweede de overname van activistische propaganda-methoden geïnspireerd door voorbeelden uit het Verenigd Koninkrijk en België.

Hoofdstuk 2 gaat in op een andere ontwikkeling die in korte tijd voor een geheel nieuwe dynamiek binnen het Nederlandse jihadisme heeft gezorgd: de hoge vlucht van de sociale media binnen de beweging. Deze ontwikkeling verdient een aparte behandeling en komt daarom vroeg in de publicatie aan bod. De prominente rol van de sociale media betekent immers niet alleen een sterke intensivering van de informatie- en communicatiestromen binnen het jihadisme in Nederland. De impact van de sociale media gaat veel verder: zij zorgen voor een wezenlijke verandering van de aard van de informatie- en communicatiestromen binnen de jihadistische beweging in Nederland en met het buitenland. Deze worden veel horizontaler van karakter. Waar een aantal jaren geleden nog de verticale informatiestromen van de jihadistische webfora centraal stonden, zijn nu horizontale sociale media als Facebook en Twitter de belangrijkste kanalen geworden.

Hoofdstuk 3 beschrijft een wezenlijke verandering binnen de jihadistische beweging in Nederland die in belangrijke mate het gevolg is van de prominente rol van de sociale media. De jihadistische beweging in Nederland is de laatste jaren namelijk sterk veranderd in de wijze waarop zij gestructureerd is en samenhangt. De jihadistische beweging in Nederland heeft het karakter van een zwerm gekregen. Hiermee wordt bedoeld dat de beweging een sterk decentraal karakter heeft, met veel verschillende onderdelen die alle in grote mate zelfsturend zijn. Tezamen bewegen zij zich echter met behoud van samenhang en richting als een geheel voort, ondanks een soms ogenschijnlijke grilligheid en onvoorspelbaarheid. Het behoud van samenhang en richting van het geheel is niet zozeer afhankelijk van enkele aansturende figuren, maar juist de collectieve zelfsturing vanuit het decentraal niveau is hiervoor veel belangrijker. Dit betekent onder meer dat slechts in beperkte mate sprake is van leiderschap en hiërarchische structuren en dat het vooral draait om horizontale beïnvloeding door vrienden, familie, buurtgenoten of geestverwanten, zowel uit de online als offline wereld.

Na de bespreking van de ontwikkelingen die het jihadisme intern en structuurmatig drastisch hebben veranderd, wordt in de drie daaropvolgende hoofdstukken ingegaan op binnen- en buitenlandse ontwikkelingen die als contextfactoren de explosieve groei van het jihadisme in Nederland mede hebben bepaald.

Hoofdstuk 4 behandelt een belangrijke contextfactor die de sterke groei van het jihadisme vanaf 2010 bepaalde: de nieuwe ontwikkelingen binnen het dawa-salafisme in Nederland. De AIVD gebruikt de term ‘dawa-salafisme’ om de stromingen binnen het salafisme aan te duiden die hun doel, het tot stand brengen van een samenleving gebaseerd op hun opvattingen over de ‘zuivere islam’, primair willen bereiken via dawa, ofwel de oproep tot de islam door prediking. Dawa-salafisten wijzen de visie van het jihadisme op de noodzaak van het gebruik van geweld af. De AIVD kon in 2010 nog constateren dat het dawa-salafisme een ‘alternatief aanbod’ vormde dat ten dele bijdroeg aan het terugdringen van de aanwas van het jihadisme. In enkele jaren tijd is dit beeld echter veranderd. Mede onder impuls van salafistische predikers die buiten het gevestigde dawa-salafisme om werken, is het dawa-salafisme in Nederland weer meer een kweekvijver voor het jihadisme geworden.

Hoofdstuk 5 gaat in op de ontwikkelingen na de recente Arabische opstanden die de context van het jihadisme in zowel Europa als de Arabische wereld ingrijpend veranderden. De nasleep van de Arabische opstanden heeft gezorgd voor een heropleving van het jihadisme in de regio, met nieuwe kansen voor kern-Al Qaida en daarbij aangesloten groeperingen.

Hoofdstuk 6 zet uiteen waarom de burgeroorlog in Syrië als een katalysator werkte, waardoor de effecten van de in de eerdere

hoofdstukken geschetste ontwikkelingen konden leiden tot een onverwacht snelle en explosieve groei van het jihadisme in Nederland. Er wordt ingegaan op de redenen van de huidige populariteit van Syrië als jihadbestemming, zoals de relatief gemakkelijke bereikbaarheid van het land, de religieus-ideologische context van de burgeroorlog en de sektarische framing van het conflict als een strijd tussen soennieten en sjiïeten.

De drie laatste hoofdstukken gaan in op de consequenties van de eerder beschreven ontwikkelingen. In hoofdstuk 7 worden de nieuwe risico's van de sterke groei van de jihadistische beweging in Nederland op korte, middellange en langere termijn beschreven. Hoofdstuk 8 gaat in op de afgenomen weerstand en weerbaarheid bij overheid, moslimgemeenschappen en samenleving als geheel ten aanzien van het jihadisme. Ook worden aanknopingspunten geboden om opnieuw tot een adequate weerstands- en weerbaarheidsverhoging te komen. Hoofdstuk 9 bevat een conclusie en vooruitblik.

1. Jihadisme in verandering vanaf 2010

Samenvatting

De sterke groei van het jihadisme in Nederland die zich in 2013 manifesteerde, kwam niet uit de lucht vallen. Hieraan ging een aantal belangrijke ontwikkelingen vooraf. De eerste voltrok zich sluipend en deels in het verborgene; er vond een veranderingsproces plaats binnen de lokale jihadistische netwerken in Nederland. Lange tijd onsuccesvol in de aansluiting bij jihadististen in onder meer Pakistan en Somalië, werden netwerken steeds bedreven in het omzeilen van autoriteiten bij uitreizen. Ook kregen zij betere ingangen bij zowel faciliteringsnetwerken als bij jihadististen in strijdgebieden. Naast deze professionalisering binnen de jihadistische netwerken kwamen, geïnspireerd door voorbeelden uit het Verenigd Koninkrijk en België, nieuwe vormen op van de verspreiding van dawa en jihad. Door de toepassing van activistische technieken als demonstraties en flyer-acties, waarbij openlijk en provocatief jihadistische propaganda werd gevoerd, lukte het jihadistische groepen beter om anderen te mobiliseren en om nieuwe aanwas te genereren.

Het Nederlandse jihadisme uit een impasse

In 2010 constateerde de AIVD in de publicatie *Lokale jihadistische netwerken in Nederland* dat het Nederlandse jihadisme aan het eind van het eerste decennium van deze eeuw in een situatie van teruggang was beland. Het bestond op dat moment uit een verzameling van kleine, geïsoleerde netwerken die onzichtbaar bleven en grotendeels inactief waren. De netwerken kenden weinig aanwas; enkele waren zelfs voor een belangrijk deel uit elkaar gevallen. Verder was het Nederlandse jihadisme nauwelijks internationaal ingebed. Diverse

Nederlandse jihadististen hadden weliswaar de wens om voor de jihad uit te reizen naar een buitenlands strijdgebied, maar slechts een enkeling kon deze wens in praktijk brengen. Uitreispogingen mislukten vaak of strandden voortijdig.

Vanaf eind 2010 vond een veranderingsproces binnen het Nederlandse jihadisme plaats, eerst sluipend en in het verborgene, maar later steeds zichtbaarder. Deze veranderingen leidden ertoe dat het jihadisme in Nederland in een drietal jaren van een kleinschalig tot een veel omvangrijker fenomeen is uitgegroeid. Twee factoren

hebben hieraan in het bijzonder bijgedragen: de professionalisering van de jihadistische netwerken en de nieuwe toepassing van openlijk en provocatief activisme.

Professionalisering van de jihadistische netwerken

De professionalisering die vanaf eind 2010 goed op gang kwam, was vooral het gevolg van trial-and-error: enkele Nederlandse jihadisten deden ervaring op met (niet-succesvolle) uitreis pogingen en als gevolg hiervan met politie en justitie. Dit stelde hen en leden van hun netwerk in staat om nieuwe uitreis pogingen beter voor te bereiden en uit te voeren. Het resultaat was een verbeterde modus operandi: jihadisten schaften voor hun uitreis retourtickets aan om een vakantie of zakenreis te fingeren. Ook vroegen zij voor vertrek nieuwe, nog niet bij internationale autoriteiten bekende reisdocumenten aan. Uiteindelijk leidde de professionalisering tot de succesvolle aansluiting van enkele Nederlandse jihadisten bij netwerken in Pakistan en Somalië. Hierdoor kregen lokale netwerken in Nederland de beschikking over meer en betere kennis, bijvoorbeeld over reisroutes. Ook beschikten zij opeens over relevante internationale contacten.

Overname van openlijk en provocatief activisme

Naast deze professionalisering onderging het Nederlandse jihadisme een ontwikkeling die zowel de aard van de activiteiten van de netwerken, als de structuur veranderde. Nederlandse jihadisten traden meer

naar buiten en namen daarbij methodes over van activisten, met openlijke, provocatieve propaganda in de hoofdrol. Grote voorbeelden daarvoor kwamen uit het Verenigd Koninkrijk en België. In het Verenigd Koninkrijk is sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw een beweging actief die een antidemocratische, onverdraagzame en (al dan niet expliciet) gewelddadige ideologie uitdraagt. Het gaat om de door de Britse overheid verboden beweging Islam4UK, voorheen bekend als Al-Muhajiroun, Al-Ghurabaa en Muslims Against Crusades. Bekende gezichten van de beweging zijn Omar Bakri (die momenteel in Libanon woont) en Anjem Choudary, die in het Verenigd Koninkrijk als woordvoerder van de beweging optreedt. In België is de beweging Sharia4Belgium, die zich bij haar oprichting sterk spiegelde aan bovengenoemde Britse beweging, enige tijd actief geweest. De beweging heeft zich ondertussen met wat publicitair vertoon opgeheven.

Naar het voorbeeld van de Britse en Belgische bewegingen werden in Nederland Shariah4Holland en Behind Bars/Straat Dawah opgericht, waarbij vooral Behind Bars/Straat Dawah goede contacten onderhield met leden van Sharia4Belgium (zie kader onderaan dit hoofdstuk). Door de toepassing van activistische methodes als demonstraties en flyer-acties, waarbij openlijk en provocatief jihadistische propaganda werd ingezet, lukte het deze jihadistische groepen beter om anderen te mobiliseren

en om nieuwe aanwas te genereren. Velen, vooral jongeren, ontdekten via de bewegingen een middel om hun jihadistische overtuiging uit te dragen, namelijk door de jihad openlijk te propageren.

Deze bewegingen hebben er ook aan bijgedragen dat diverse kleine, op zichzelf onbeduidende, lokale Nederlandse netwerken met elkaar in contact kwamen en dat personen uit deze netwerken contact bleven houden. Dit legde de basis voor de huidige Nederlandse jihadistische beweging. De opkomst van sociale media, versterkt door de opkomst van smartphones, heeft hieraan eveneens bijgedragen. Er ontstonden op Facebook Nederlandse jihadistische online communities en deelnemers aan demonstraties uit het hele land hielden contact via mobiele chatprogramma's.

Aanvankelijk was niet duidelijk in welke richting deze activistische bewegingen zich zouden ontwikkelen. De openlijke boodschap van de bewegingen bleef, afhankelijk van de groepering, grotendeels binnen de grenzen van de Nederlandse wet, net als de gebruikte methodes om de boodschap te verkondigen. Wel werd gebruikgemaakt van jihadistische retoriek en symboliek, werden de bewegingen geleid door jihadisten en trokken zij jihadistische aanhangers aan. Er werden echter geen aanstalten gemaakt tot daadwerkelijke gewelddadige activiteiten en lange tijd vond slechts een beperkt aantal uitreizen voor de jihad plaats. De opkomst van Syrië als jihadbestemming heeft er uiteindelijk mede voor gezorgd dat

de aandacht zich verplaatste van dawa naar daadwerkelijke deelname aan de jihad.

Sharia4Holland leidt momenteel een sluimerend bestaan. Behind Bars/Straat Dawah stopte eind 2012 zijn activiteiten. Dit hing samen met de eerste uitreisgolf van Nederlandse jihadisten naar Syrië, waarbij vermoedelijk de innige contacten tussen Behind Bars/Straat Dawah en Sharia4Belgium ervoor hebben gezorgd dat deze uitreizen succesvol waren. Personen gelieerd aan deze bewegingen stonden aan de basis van de plotselinge, massale jihadgang. De uitreisgolf naar Syrië heeft er niet toe geleid dat openlijke, provocerende optredens van jihadisten in Nederland gestopt zijn. Zo zwaaiden in september 2013 enkele tientallen jihadistische jongeren uit diverse gemeenten met een jihadvlag op een Haags voetbalveldje; een bijeenkomst die via sociale media was georganiseerd. Van de gebeurtenis werden foto's online geplaatst, gecombineerd met een steunbetuiging aan de jihadistische strijdgroep Islamitische Staat in Irak en al-Sham (ISIS, ook wel Islamitische Staat in Irak en de Levant, ISIL, genoemd). Ook zonder organisatorische verbanden als Sharia4Holland en Behind Bars/Straat Dawah blijkt het dus mogelijk om provocerende jihadistische activiteiten met deelnemers uit heel Nederland te organiseren. Hierbij spelen sociale media een belangrijke rol. In het volgende hoofdstuk wordt ingegaan op het wijdverbreide gebruik van sociale media binnen de jihadistische beweging.

Behind Bars/Straat Dawah: een voorbeeld van de invloed van activistische jihadististen

Behind Bars was een van de meer succesvolle activistische jihadistische bewegingen in Nederland. De voorloper van Behind Bars, Team Free Saddik, werd begin 2011 opgericht door enkele Haagse jihadististen om aandacht te vragen voor het lot van de uit Nederland afkomstige jihadist Saddik Sbaa. Hij zat sinds november 2010 vast in een Marokkaanse cel. Na enkele maanden ontwikkelde het actiecomité zich tot Behind Bars. Behind Bars vroeg met demonstraties op de stoep van buitenlandse ambassades vooral aandacht voor moslimgedetineerden wereldwijd, maar liet in oktober 2011 ook zijn mening horen over het aangekondigde 'boerkaverbod'. Na enige tijd ontstond Straat Dawah, een andere verschijningsvorm van dezelfde organisatie. Straat Dawah richtte zich op dawa-activiteiten, zoals het aanspreken van voorbijgangers op straat, proberen mensen te bekeren en het verzorgen van lezingen.

Behind Bars kon een aantal van zijn doelstellingen realiseren. Zo wisten ze van een bedrijfsruimte in Den Haag een clubhuis te maken, waar onder meer jongerenavonden werden georganiseerd. Op deze avonden kwamen tientallen jongeren af, ook van buiten Den Haag. Verder organiseerde Behind Bars/Straat Dawah op deze locatie in de zomer van 2012 een lezing van een bekende Nederlandse jihadistische prediker. Het hoogtepunt in het bestaan van Behind Bars/Straat Dawah was de demonstratie in september 2012 op het Museumplein in Amsterdam tegen de film 'Innocence of Muslims'. De naam van Osama bin Laden werd gescandeerd en er werd met jihadvlaggen gezwaaid. Er kwamen vele tientallen radicale moslims en jihadististen vanuit heel Nederland op af. Voor het eerst kon het grotere publiek zien dat sprake was van een nieuwe dynamiek in de Nederlandse jihadistische beweging.

2. Sociale media en propaganda

Samenvatting

Naast de toegenomen professionaliteit en sterkere oriëntatie op een openlijk en provocatief activisme, heeft nog een andere ontwikkeling in korte tijd gezorgd voor een geheel nieuwe dynamiek binnen het Nederlandse jihadisme: het wijdverbreide gebruik van de sociale media binnen de beweging. Het zou een onderschatting zijn om de sociale media slechts te zien als nieuwe instrumenten die hebben geleid tot een sterke intensivering van de informatie- en communicatiestromen binnen het jihadisme in Nederland. De impact van de sociale media gaat veel verder; zij zorgen voor een wezenlijke verandering van de aard van de informatie- en communicatiestromen binnen het jihadisme in Nederland. Waar een aantal jaren geleden de verticale informatiestromen van de jihadistische webfora nog overheersten, zijn nu horizontale informatiestromen van sociale media als Facebook en Twitter dominant. De sociale media zorgen voor een voortdurende beïnvloeding ‘van velen door velen’.

De prominente rol van de sociale media binnen het jihadisme in Nederland

In de huidige Nederlandse jihadistische beweging spelen sociale media een steeds prominentere rol. Het zou een onderschatting zijn om de sociale media binnen de jihadistische beweging in Nederland slechts te zien als nieuwe instrumenten die hebben gezorgd voor een sterke intensivering in omvang en snelheid van de informatie- en communicatiestromen binnen het jihadisme in Nederland. De impact van de sociale media gaat veel verder. Zij zorgen voor een wezenlijke verandering van de aard van de informatie- en communicatiestromen binnen het jihadisme in Nederland. Waar een aantal jaren geleden de verticale

informatiestromen van de jihadistische webfora nog overheersten (‘verticaal’ vanwege hun grotendeels eenrichtings-verkeer ‘van enkelen naar velen’), zijn nu horizontale informatiestromen van sociale media als Facebook en Twitter dominant (‘horizontaal’ vanwege de voortdurende interactie ‘van velen naar velen’). Dit heeft de mogelijkheid van interactiviteit enorm verbreed. Ook voor de informatie- en communicatiestromen binnen het jihadisme geldt dat de grenzen tussen zender en ontvanger, tussen producent en consument van informatie zijn vervaagd. Gebruikers kunnen in relatief korte tijd een invloedrijke positie verwerven, ook als zij in het ‘echte’ leven een weinig beduidende rol spelen.

Voortdurende onderlinge beïnvloeding ‘van velen door velen’

Jihadisten beïnvloeden elkaar voortdurend via de sociale media. Radicaliserende jongeren struinen Facebook af op zoek naar gelijkgestemden en posten vervolgens jihadistisch materiaal op hun eigen profiel, waarmee ze weer hun Facebookkring beïnvloeden. In relatief grote openheid gaan jihadisten via Twitter met elkaar en met andersdenkenden de discussie aan, waarbij andersdenkenden er flink van langs krijgen. Op Facebook plaatsen zij foto's van Nederlandse strijders in Syrië, die vervolgens worden gedeeld door leden van die Facebookcommunities. Lezingen worden als evenement op Facebook aangemaakt, zodat mogelijke bezoekers kunnen zien of bekenden de lezing ook bijwonen. De jihadistische wereld is tegelijkertijd groot, klein en snel geworden. Zo wordt nieuws vanaf het fysieke strijdgebied in Syrië via mobiele chatprogramma's, Facebook en e-mail binnen een paar uur, zeer vaak zelfs realtime, bekendgemaakt bij een jihadistische inner circle in Nederland, die het nieuws vervolgens via sociale media in bredere kring verspreidt.

Samenspel van webfora, nieuwssites en sociale media

Internet is binnen de jihadistische beweging al geruime tijd een belangrijk middel om propaganda te verspreiden. Er bestaan nog steeds veel verticale informatiestromen, en de kwaliteit en diversiteit van de jihadistische propaganda is de laatste jaren toegenomen. De propaganda is in elke

vorm en in elke taal verkrijgbaar, van klassieke jihadistische werken in geschrift tot geluidsopnamen van lezingen van ideologen en filmpjes van de jihadistische strijd. Het is steeds professioneler en daardoor aantrekkelijker vormgegeven. De deels besloten jihadistische fora nemen een aparte plek in dit geheel in omdat er zowel sprake is van verticaal eenrichtingsverkeer als van horizontale interactie. Dergelijke fora zijn echter steeds minder populair bij gebruikers, onder meer door de strenge gebruiksregels, die de moderators strikt handhaven. Dat neemt niet weg dat deze fora momenteel nog steeds een belangrijke rol spelen als jihadistische informatie- en communicatiestromen. Voor wat betreft het belang van de besloten jihadistische webfora wordt verwezen naar de publicatie van de AIVD *Het jihadistisch internet. Kraamkamer van de hedendaagse jihad* uit 2012.

Sociale media hebben het karakter van de jihadistische propaganda veranderd. Naast de verticale informatiestromen zijn de horizontale informatiestromen belangrijker geworden. Deze informatiestromen versterken elkaar steeds vaker. Een overwegend verticale propagandistische informatiestroom als 'De Ware Religie' maakt bijvoorbeeld intensief gebruik van sociale media. Deze website volgt het jihadistische wereldnieuws op de voet en maakt dat toegankelijk voor het Nederlandse publiek. Opgericht door enkele jihadisten, voor een deel dezelfde personen die achter Behind Bars/Street Dawah zaten, is De Ware Religie inmiddels een toonaan-

gevende Nederlandstalige jihadistische website geworden. De Ware Religie oogt niet direct jihadistisch; het ziet er aanvankelijk uit als een normale islamitisch georiënteerde nieuwssite. Pas na het lezen van diverse artikelen en opiniestukken wordt duidelijk welk gedachtegoed wordt uitgedragen. De Ware Religie maakt ook veel gebruik van Twitter, Facebook en YouTube om haar boodschap te verspreiden. Zo creëert zij via deze sociale media online communities die de boodschap verder uitdragen. Verder wordt een beroep gedaan op volgers om door crowdfunding de kosten van de website betaalbaar te houden.

De Ware Religie staat niet op zichzelf. Het groepje jihadisten achter De Ware Religie heeft inmiddels meerdere jihadistische websites, Twitter- en Facebookaccounts opgericht, die allemaal naar elkaar verwijzen. Zij zijn aan te merken als 'regisseurs op de achtergrond' die momenteel een belangrijke invloed hebben op het discours van de jihadistische beweging in Nederland. Ze zijn drijvende krachten doordat de informatie die zij verspreiden, 24 uur per dag (online) bediscussieerd, afgekeurd of aangemoedigd en verder verspreid wordt.

Effectiviteit van jihadistische propaganda groter door sociale media

Sociale media hebben ook de effectiviteit van de jihadistische propaganda veranderd. Sociale media – en het gebruik daarvan door jihadisten – zijn nauwelijks te controleren of te sturen. Bovendien is hun effect sterk en moeilijk te verzwakken. Dankzij sociale

media is de beleving van de jihad directer en persoonlijker geworden. Vanuit Syrië doen jihadisten en jihadistische groeperingen via sociale media verslag van de strijd. Foto's verschijnen op Twitter en Facebook en filmpjes op YouTube. Deze filmpjes scheppen een beeld van kameraadschap en avontuur dat veel (jonge) moslims aanspreekt. In veel filmpjes wordt een beroep gedaan op de plicht van moslims om te vechten voor hun gemeenschap. Ervaringen in de strijd en het leven in Syrië worden breed uitgemeten op Facebook en YouTube. Foto's en filmpjes van het gebruik van wapens zijn populaire postings, maar ook beelden van het lokale eten ontbreken niet. Zij wekken de indruk dat het leven in Syrië avontuurlijker en beter is dan in Nederland.

Een andere vorm van propaganda is het jihadistische boekwerk 'De Banier', dat geschreven is door een of meer Nederlandse strijders in Syrië en in oktober 2013 online werd gepubliceerd. Hierin wordt op lovende wijze de jihadistische strijd in Syrië gelegitimeerd binnen een voor Nederlanders te bevatten referentiekader. Kortom, de directe manier waarop via sociale media over de strijd in Syrië en de vele jihadisten daar wordt gecommuniceerd, draagt bij aan de aantrekkingskracht van het jihadisme onder Nederlandse moslims.

Jihadistische beweging openlijker ten gevolge van sociale media

Het gebruik van sociale media heeft ook geleid tot een verandering van de wijze waarop de Nederlandse jihadistische

beweging naar buiten treedt. Het Nederlandse jihadisme heeft in toenemende mate naast een heimelijk ook een openlijk karakter gekregen. Het openlijke gebruik van sociale media door Nederlandse jihadisten borduurt in zekere zin voort op de ervaringen van organisaties als Behind Bars/Street Dawah, die al eerder openlijk, zelfbewust en provocerend naar buiten traden. Daarnaast houdt de openheid van jihadisten verband met het karakter van internet en sociale media: openheid is er een wezenlijk kenmerk van. De huidige generatie jihadisten weet niet beter; zij zijn opgegroeid met internet en sociale media. De openheid is overigens voor een deel een façade, zeker onder doorgewinterde jihadisten, want heimelijkheid is nog net zo belangrijk. Jihadisten zijn veiligheidsbewust en houden er rekening mee dat overheidsinstanties meekijken op internet. Cruciale informatie, bijvoorbeeld over identiteiten en bepaalde middelen van communicatie, of informatie waarvan zij vrezen dat die strafbaar is, proberen zij af te schermen. Doorgewinterde jihadisten voeden nieuwe jihadisten op in dit veiligheidsbewustzijn.

Mogelijk kan de openheid van Nederlandse jihadisten ook verklaard worden door hun ervaringen met het Nederlandse rechtssysteem. De Nederlandse wet lijkt relatief weinig ruimte te bieden aan politie en justitie om in te grijpen. Dit geldt onder meer voor enkele jihadisten die in 2009 in Kenia zijn aangehouden in de buurt van de grens met Somalië. Wegens gebrek aan bewijs werd de zaak in Nederland gesepo-

neerd. Ook in 2011 was dit het geval, toen enkele Nederlandse jihadisten in Pakistan werden aangehouden en door de Pakistaanse autoriteiten werden teruggestuurd naar Nederland. Er volgde geen rechtszaak. Dergelijke ervaringen hebben de Nederlandse jihadisten gesterkt in hun zelfvertrouwen en gevoel van onaantastbaarheid. Dit blijkt onder andere uit de triomfantelijke tweet van een uitgereisde jihadist die in april 2014 aan de AIVD werd gericht. De boodschap was duidelijk: “De groeten uit Syrië! Jaren intensief gemonitord, 4x teruggestuurd en nu pepsi drinkend in Syrië? Que pasa wat is er misgegaan?”.

Snelle aanwas van het jihadisme in Nederland door sociale media

Stimuleren van openlijk en provocerend naar buiten treden met een jihadistische boodschap werkt bevorderlijk voor de aanwas van de jihadistische beweging in Nederland. Jihadisten die niet direct bereid of in staat zijn om actief deel te nemen aan de gewapende strijd in bijvoorbeeld Syrië, krijgen daarmee de kans om toch nauw betrokken te zijn bij de jihadistische beweging en deze te omarmen als identiteitsverschaffer. Zo doen zij ook mee aan de strijd in Syrië of de jihad in het algemeen, maar dan op een andere manier, niet door te vechten. De jihadistische beweging ziet dawa, de oproep tot de islam via prediking, immers ook als een vorm van jihad. Hierdoor wordt de samenhang tussen in Nederland opererende jihadisten die zich met dawa bezighouden en de daadwerkelijke jihadstrijders sterker.

De aanwas van nieuwe jihadisten is niet slechts een online realiteit waarbij nieuwe of potentiële jihadisten zich beperken tot jihadistische retoriek. Online invloeden werken door in de offline wereld en radicalisering kan een glijdende schaal zijn, van online retoriek naar fysieke actie, hoewel dit geenszins een automatisme is. In contact komen met de jihadistische propaganda via websites en sociale media betekent niet per definitie dat iemand zal radicaliseren. Zoals niet alle mensen even vatbaar zijn voor online en offline beïnvloeding in het algemeen, zo is niet iedereen even ontvankelijk voor online en offline invloeden van het jihadisme.

Daarnaast leggen jihadisten door openlijk naar buiten te treden vaak hun zwakheden bloot voor een breder publiek. Binnen de jihadistische beweging in Nederland is onenigheid over welke groep representatief is voor de 'juiste' jihad. Dit kan de aantrekkingskracht van het jihadisme voor potentiële aanhangers ook temperen. Hetzelfde geldt voor de beelden van door jihadisten uitgevoerde gruwelijkheden.

Toch moet niet onderschat worden dat de kans om met jihadisme in aanraking te komen de afgelopen jaren, in het bijzonder door de sociale media, sterk is toegenomen. Een persoon kan daarbij sneller van passieve ontvanger van jihadistische propaganda-boodschappen, sympathisant en aanhanger van het jihadisme worden. Het gevaar is dan niet denkbeeldig dat nieuwe (online) jihadisten kunnen doorradicaliseren naar

daadwerkelijk gewelddadig gedrag, en uitreizen naar een strijdgebied. Dit geldt in ieder geval voor veel naar Syrië uitgereisde jihadisten. Velen van hen zijn in korte tijd uitgegroeid van jihadistische 'meeloper' in Nederland, tot daadwerkelijke strijder in Syrië. De AIVD heeft vastgesteld dat een groot deel van deze strijders in Syrië getraind wordt in het gebruik van wapens en betrokken is bij gevechtshandelingen. Van enkelen staat inmiddels vast dat zij betrokken zijn geweest bij gruwelijke handelingen, zoals het onthoofden van mensen.

3. De nieuwe structuur van het jihadisme in Nederland

Samenvatting

De opkomst van de sociale media heeft er in belangrijke mate toe geleid dat de jihadistische beweging in Nederland qua structuur en samenhang aanzienlijk is veranderd. De beweging heeft het karakter van een zwerm gekregen. Nog minder dan bij de jihadistische netwerken van het eerste decennium van deze eeuw, is sprake van leiderschap en hiërarchische structuren. Weliswaar spelen enkele regisseurs op de achtergrond een rol bij het aandragen van een ideologische visie, of nemen zij de leiding bij activiteiten, maar veel bepalender is de decentrale zelfsturing van de leden van de jihadistische beweging. Daar draait alles om de voortdurende horizontale en wederzijdse beïnvloeding door vrienden, familie, buurtgenoten of geestverwanten in de online of offline wereld. Deze structuur van de jihadistische beweging, waarin horizontale relaties bepalend zijn, heeft tot gevolg dat grote groepen snel gemobiliseerd kunnen worden. Deze structuur maakt de jihadistische beweging in Nederland daarnaast ook flexibeler, wendbaarder en minder kwetsbaar voor 'aanvallen' van buiten. Het wegvallen van regisserende personen kan weliswaar tijdelijke en gedeeltelijke haperingen teweegbrengen, maar zeker niet de gehele jihadistische beweging structureel lamleggen.

De jihadistische beweging in Nederland: grotendeels horizontaal en gedecentraliseerd

De structuur van de jihadistische beweging in Nederland is grotendeels horizontaal en gedecentraliseerd, waarbinnen iedereen, al dan niet indirect, met elkaar in contact staat. Er bestaan veel lokale clusters, die elkaar deels overlappen. Zo bevindt zich al jaren een jihadistische vriendengroep in Den Haag. Ook bijvoorbeeld Arnhem kent een dergelijke groep, zoals blijkt uit de vele

berichten in de media over uitreizigers uit Arnhem in de tweede helft van 2013. Bij deze decentrale clusters gaat het vooral om kleine groepen van vrienden en kennissen die hetzelfde jihadistische gedachtegoed aanhangen. Soms vormen zij lesgroepjes om elkaar te onderwijzen in de (jihadistische) geloofsleer.

Ook online vormen dergelijke clusters zich, bijvoorbeeld in jihadistische Facebookcommunities, en ook daarmee

kunnen overlappen ontstaan. Zo kan iemand uit Arnhem online deel uitmaken van een grotendeels Haags cluster. Ook kan iemand online deel uitmaken van meerdere clusters. Clusteroverstijgende vriendschappen of familiebanden offline en de vele door elkaar lopende online clusters zorgen ervoor dat iedereen elkaar in jihadistisch Nederland, al dan niet via via, kent. Soms ontmoeten personen uit verschillende decentrale clusters elkaar in real life, bijvoorbeeld tijdens bruiloften of demonstraties, wat de onderlinge banden en daarmee de samenhang binnen de jihadistische beweging versterkt.

Jihadgang als gevolg van horizontale beïnvloeding

Het besluit tot jihadgang komt vaak voort uit een groepsproces waarbij geen centrale sturing nodig is. Iedereen binnen de jihadistische beweging is, vooral via sociale media, in staat in meer of mindere mate invloed op anderen uit te oefenen. Deze (wederzijdse) beïnvloeding door leden uit de offline of online vriendenkring is meestal bepalend. Hoe dit werkt blijkt uit het volgende voorbeeld. Nadat de eerste groep Nederlanders in Syrië was aangekomen, circuleerde er in Nederlandse jihadistische kringen een A4'tje met daarop de reisroute naar Syrië via Turkije en enkele telefoonnummers van facilitators. Deze facilitators waren Nederlandse vrienden die reeds in Syrië verbleven. Ook onder Nederlandse jihadistische vrouwen is sprake van wederzijdse beïnvloeding. Zij moedigen elkaar aan om uit te reizen naar Syrië, om

daar te trouwen met een strijder. Reeds uitgereisde vrouwen sporen in Nederland achtergebleven zusters aan om ook naar Syrië te komen.

Nauwelijks hiërarchisch leiderschap, wel enkele regisseurs op de achtergrond

In de huidige jihadistische beweging is nog minder sprake van leiderschap of hiërarchische figuren dan in de fluïde netwerken die in het eerste decennium van deze eeuw in Nederland actief waren. Het beeld bestaat dat heimelijke rekruteurs, ronselaars en aanstuurders zich onder argeloze jongeren begeven en hen weten te manipuleren. In werkelijkheid ligt de zaak genuanceerder. Slechts in een enkel geval was sprake van een hiërarchisch leider die sterke invloed uitoefende op een groep 'onder' hem en personen uit deze groep heeft aangezet tot jihadgang.

Op de achtergrond van de jihadistische beweging zijn wel enkele centrale regisseurs te onderkennen die enige invloed uitoefenen op het jihadisme in Nederland. Hun invloed beperkt zich echter vooral tot het verspreiden en duiden van jihadistische leerstukken, nieuws en opinie. Bij deze regisseurs kan het zowel gaan om individuen, als om websites waar jihadistische leerstukken worden uitgelegd. Voorbeelden zijn Ahlus-Sunna Publicaties, Facebookpagina's met nieuws van Nederlandse strijders in Syrië en een website als De Ware Religie, die het brengen van jihadistisch nieuws en opinie

combineert met theologische verhandelingen. Vaak zitten dezelfde jihadistische personen achter deze pagina's en websites. De decentrale clusters verspreiden de informatie op deze pagina's en websites snel verder met behulp van sociale media. Zo wordt de jihadistische informatie-stroom op gang gehouden. Dit betekent dat bij het wegvallen van regisserende personen weliswaar tijdelijke en gedeeltelijke haperingen in de jihadistische beweging kunnen optreden, maar de jihadistische beweging zeker niet structureel wordt lamgelegd.

Enkele invloedrijke jihadisten in Nederland beschikken over charisma, kennis en relaties en spelen daarmee een rol van betekenis. Zij kunnen binnen een vriendengroep een aansprekende religieuze ideologische visie aandragen of advies geven over de juiste interpretatie daarvan. Ook kunnen zij de leiding nemen bij mediacampagnes, logistieke activiteiten en fondsenwerving. Van hiërarchisch leiderschap is echter zelden sprake.

De jihadistische beweging in Nederland te karakteriseren als zwerm

Bovenstaande geeft aan dat de structuur van de jihadistische beweging de afgelopen jaren belangrijke veranderingen heeft doorgemaakt. Wat nu te zien is binnen het jihadisme in Nederland, is echter niet volledig nieuw. Al in 2005 benadrukte de AIVD in de publicatie *De gewelddadige jihad in Nederland* dat jihadistische groeperingen in

Nederland niet als 'organisaties' zouden moeten worden omschreven. Bij de specifieke samenhang en structuur (in feite veelal het gebrek daaraan) van de jihadistische groeperingen in Nederland paste volgens de AIVD de term 'netwerk' beter. De AIVD gaf in de genoemde publicatie ook aan dat de jihadistische netwerken sterk fluïde waren. Zij bestonden uit kernen van een beperkt aantal vaste leden die nauw contact met elkaar onderhielden, met daaromheen een komen en gaan van een wisselend aantal leden die meer op afstand stonden. Daarbij was sprake van een wisselend, situationeel leiderschap. Het hierboven geschetste beeld van de huidige dynamiek van de jihadistische beweging in Nederland, gekenmerkt door decentrale clusters met overlappen, wederzijdse horizontale beïnvloeding en enkele centrale regisseurs, toont aan dat het jihadisme in Nederland nu nog meer fluïde is dan in de eerste tien jaar van deze eeuw.

De jihadistische beweging van nu kan het beste getypeerd worden als een zwerm, een term die gebruikt wordt in de groepsdynamica. In menselijk zwermgedrag schuilen groepsdynamische processen die vergelijkbaar zijn met zwermgedrag in het dierenrijk, denk bijvoorbeeld aan zwermen vogels of bijen, hoewel het bij mensen uiteraard om complexere mechanismen gaat.

Het zwermkarakter van de jihadistische beweging in Nederland geeft haar drie belangrijke karakteristieken.

1. *Grote mate van decentrale, collectieve zelfsturing*
Zoals hierboven reeds aangegeven, spelen enkele regisseurs op de achtergrond een rol bij het aandragen van een ideologische visie, of nemen zij de leiding bij activiteiten, maar veel bepalender is de decentrale, collectieve zelfsturing van de leden van de jihadistische beweging. Daar draait alles om de voortdurende horizontale en wederzijdse beïnvloeding door vrienden, familie, buurtgenoten of geestverwanten in de online of offline wereld.

De decentrale, collectieve zelfsturing betekent dus niet dat de jihadistische beweging 'leiderloos' zou zijn. Er is een voortdurend samenspel van centrale aansturing van de regisseurs en collectieve zelfsturing van de leden van de jihadistische beweging, maar de nadruk ligt op het laatstgenoemde proces. De loyaliteit van de leden ten aanzien van een aantal centrale, leidinggevende personen in de beweging blijft desondanks belangrijk. Dit geldt zeker ten aanzien van ideologische leiders binnen de internationale jihadistische beweging en aanvoerders van jihadistische strijdgroepen in bijvoorbeeld Syrië.

De decentrale, collectieve zelfsturing betekent evenmin dat de jihadistische beweging geen samenhang en richting zou hebben, ondanks haar ogenschijnlijke grilligheid en onvoorspelbaarheid. Er zijn allerlei mechanismen binnen de beweging die voorkomen dat leden

buiten de ideologische en strategische kaders van de jihadistische beweging treden ('zomaar wat roepen' of 'zomaar wat doen'). Belangrijk zijn daarbij de voortdurende onderlinge online discussies waarin leden van de jihadistische beweging elkaar de maat nemen. Men tracht daarbij onophoudelijk helder te krijgen wie tot de *in-group* van de jihadistische beweging behoort en wie niet (en dus tot de *out-group*), welke activiteiten bijdragen aan de beweging en welke niet. Zo benadrukt men een aantal kernideeën, zoals het zien van geweld als voornaamste en legitiem middel om het doel te bereiken, de gewapende strijd als individuele verplichting van elke moslim, de verderfelijkheid van politieke systemen als de democratie, enzovoort.

Omdat men elkaar op dit decentrale niveau van de jihadistische beweging steeds onderling aan- en bijstuurt over wat men moet denken en doen (vanuit gemeenschappelijke kaders die de regisseurs op de achtergrond aanreiken), is sprake van een grote mate van collectieve zelfsturing van de totaliteit van de beweging. De jihadistische zwerm is weliswaar zeer dynamisch en fluctuerend, maar weet zich niettemin toch als een sterk geordend geheel voort te bewegen.

Het zwermkarakter van de jihadistische beweging betekent dus dat zij een sterk decentraal karakter heeft met vele verschillende onderdelen, die alle in grote mate

zelfsturend zijn. Tezamen bewegen zij zich echter met behoud van samenhang en richting als een geheel voort, ondanks een soms ogenschijnlijke grilligheid en onvoorspelbaarheid.

2. Grote mobilisatiekracht

In zijn zwermkarakter vertoont het jihadisme in Nederland momenteel gelijkenissen met andere sociale massafenomenen, waarbij online hypes een plotselinge, snelle mobilisatie tot stand kunnen brengen die uiteindelijk offline doorwerken (denk bijvoorbeeld aan Project X). In veel gevallen is de hype en de snelle en grote mobilisatie die eruit voortkomt het gevolg van vooral onderlinge, wederzijdse beïnvloeding via sociale media ‘van velen door velen’. Enige regisseurs op de achtergrond spelen een rol bij het op gang houden van de dynamiek (bijvoorbeeld de informatiestromen), maar zij zijn in vele gevallen niet zelf de veroorzakers van de online hype en de mobilisatie van grote groepen.

Ook bij de jihadistische beweging in Nederland is dit te zien. De structuur van het jihadisme in Nederland heeft momenteel het vermogen tot snelle en grote mobilisatie van aanhangers. Dit is een belangrijke verklaring voor de relatief snelle groei van de aantallen uitreizigers naar Syrië en de snelle doorradicalisering in de richting van zeer extreem gedrag na een geslaagde uitreis.

3. Flexibeler, wendbaarder en minder kwetsbaar voor ‘aanvallen’ van buitenaf

Deze structuur maakt de jihadistische beweging in Nederland flexibeler, wendbaarder en minder kwetsbaar voor ‘aanvallen’ van buitenaf. In tegenstelling tot enkele jaren terug zijn het onderhouden en leggen van contacten en het opzetten van activiteiten binnen de jihadistische wereld niet meer gebonden aan bepaalde personen of vooraf vastgestelde structuren. Binnen de jihadistische beweging is iedereen, vooral door middel van sociale media, in staat contact te leggen met iedereen – ook bijvoorbeeld met buitenlandse strijders – en is het organiseren van een bepaalde activiteit, zoals een lezing of een demonstratie, eenvoudig. Het wegvallen van regisserende personen kan weliswaar tijdelijke en gedeeltelijke haperingen teweegbrengen, maar zeker niet de gehele jihadistische beweging structureel lamleggen. Omdat de jihadistische beweging in Nederland minder afhankelijk is van specifieke personen, is zij minder kwetsbaar. Gatenvan ontstaan ten gevolge van bijvoorbeeld arrestaties of jihadgang van bepaalde personen met specifieke rollen bij mediacampagnes, logistieke activiteiten of fondsenwerving, kunnen snel worden opgevuld.

Hieruit volgt dat van overheidswege aanpakken van bepaalde jihadistische personen of structuren aanzienlijk minder effect zal hebben op de rest van de jihadistische beweging dan voorheen.

Duidelijk wordt dat een actie vanuit de overheid gericht op het aanpakken van specifieke personen of structuren weinig effect heeft wanneer die eenmalig is. Daadwerkelijk verstoren, waarbij nieuwe aanwas van aansturende personen en structuren wordt ontmoedigd, kan slechts effect hebben wanneer het over een langere periode wordt volgehouden. Tegenmaatregelen vanuit de overheid en vanuit de islamitische gemeenschap zullen daarom van lange adem moeten zijn.

Omvang jihadistische beweging lastig in te schatten, profielen moeilijk te maken

De omvang van de jihadistische beweging in Nederland is lastig in te schatten omdat niet iedereen zijn gedachtegoed in het openbaar uitdraagt, het onderscheid tussen salafisten en jihadisten niet altijd te maken is en mensen zich op internet anders voor kunnen doen dan zij zijn. Zij kunnen online meerdere (jihadistische) identiteiten aannemen en niet iedereen die zich online jihadistisch uit, doet dat ook in real life. Het gaat naar schatting om enkele honderden aanhangers en enkele duizenden sympathisanten. De aanzuigende werking van het jihadisme in Nederland is dusdanig dat velen in korte tijd van 'meelopende' sympathisanten uitgroeien tot keiharde strijders, die in Syrië deelnemen aan gruweldaden als standrechtelijke executies, massamoorden en het onthoofden van tegenstanders.

Een eenduidig profiel van de jihadist of de uitreiziger is niet te maken. De personen binnen de jihadistische beweging variëren in leeftijd, etnische afkomst, opleidingsniveau, en werk- en thuissituatie. Hoewel het voor de meerderheid mannen betreft, zijn er ook veel vrouwen actief binnen de jihadistische beweging. Soms gaat het om minderjarigen. Jihadisten zijn vaak tussen de twintig en dertig, maar er zijn veel uitzonderingen daarboven en -onder. Verhoudingsgewijs zijn veel Nederlandse jihadisten van Marokkaanse afkomst (de meerderheid van de door de AIVD onderkende Nederlandse uitreizigers is van Marokkaanse afkomst), maar ook diverse Nederlandse bekeerlingen maken deel uit van de jihadistische beweging. Datzelfde geldt voor Nederlandse jihadisten van Somalische, Antilliaanse, Afghaanse, Turkse en Turks-Koerdische afkomst. Sommige jihadisten hebben hun mbo-opleiding niet afgemaakt, anderen doen een hbo-opleiding of studeren aan een universiteit. Veel jihadisten werken niet en leven van een uitkering, maar anderen houden er diverse baantjes op na. Sommige jihadisten komen uit radicale gezinnen of families waarin het jihadistische gedachtegoed breed gedeeld wordt, anderen komen uit seculiere of gematigde gezinnen. Het beeld dat jihadisten mogelijk deradicaliseren als ze trouwen en kinderen krijgen, klopt niet altijd. Diverse Nederlandse strijders waren getrouwd en vader voordat zij naar Syrië vertrokken. Sommigen laten zelfs hun gezin vanuit Nederland overkomen naar Syrië. Religieuze leiders binnen de islam benadrukken dat jihadisten breken met de binnen de islam geldende tradities inzake de verplichtingen van het individu aan de familie, bijvoorbeeld de verplichting van gehoorzaamheid van kinderen aan hun ouders of de verantwoordelijkheid van ouders voor hun gezin.

ELIEFDER DAN DE PROFEE

4. Radicalisering en salafisme in Nederland

Samenvatting

Een belangrijke rol bij de sterke groei van het Nederlandse jihadisme spelen drie nieuwe ontwikkelingen binnen het salafisme in Nederland, met name binnen de substroming die de AIVD als 'dawa-salafisme' omschrijft.

De eerste ontwikkeling is dat het Nederlandse dawa-salafisme sterker is gegroeid en dat, onder impuls van predikers die buiten het gevestigde dawa-salafisme werken, het onverdraagzame en antidemocratische karakter van het salafisme weer sterker doorklinkt. De tweede ontwikkeling is dat deze onafhankelijke predikers en hun aanhang veel meer tegen het jihadisme aan leunen en dat het verschil tussen het dawa- en jihadi-salafisme bij hen veel minder duidelijk is. De derde ontwikkeling is de ambivalentie binnen het gevestigde Nederlandse dawa-salafisme ten aanzien van de jihad in Syrië. Gevestigde dawa-salafistische voormannen wijzen de jihadgang van Nederlandse moslimjongeren naar Syrië af, maar tegelijkertijd spelen aan hen gelieerde dawa-salafistische geestelijken en liefdadigheidsorganisaties uit de Arabische Golfstaten een belangrijke rol bij het inspireren en daadwerkelijk ondersteunen van dawa-salafistische strijdgroepen in Syrië.

Het gevolg van deze ontwikkelingen is dat het Nederlandse dawa-salafisme veel minder dan een aantal jaren geleden een buffer vormt tegen het jihadisme en weer sterker een kweekvijver ervoor is geworden.

Constance factoren van radicalisering

Dat het jihadisme in Nederland vanaf 2010 in enkele jaren tijd van een kleinschalig tot een omvangrijker fenomeen kon groeien, komt niet alleen door de nieuwe ontwikkelingen die in de eerdere hoofdstukken zijn beschreven. Ook bestaande factoren spelen een rol. In publicaties aan het eind van het

eerste decennium van deze eeuw constateerde de AIVD dat de geringe aanwas van de Nederlandse homegrown jihadistische netwerken voor een belangrijk deel het gevolg was van actief beleid vanuit de overheid en toegenomen weerbaarheid binnen de moslimgemeenschappen tegen radicalisering en jihadisme. Dit laat onverlet

dat de factoren die toen hebben bijgedragen aan de opkomst van het homegrown jihadisme in Nederland nooit weg zijn geweest. Zo is nog steeds sprake van groeiend onbehagen onder veel jonge moslims over de eigen sociaaleconomische positie en ervaren discriminatie. Er is nog altijd een identiteits- en emancipatiebehoefte bij de tweede en derde generatie migrantenjongeren en een generatiekloof tussen oudere traditionele moslims en jongeren die kiezen voor striktere interpretaties van de islam. Ook de spanningen en polarisatie rondom het thema islam in Nederland en andere Europese landen zijn niet minder geworden. Verder is er weinig zicht op een daadwerkelijk vredesproces in het Midden-Oosten, en zijn in de Arabische wereld nieuwe brandhaarden ontstaan, waarop in latere hoofdstukken verder wordt ingegaan. Deze internationale ontwikkelingen versterken het beeld onder jihadisten dat moslims wereldwijd worden onderdrukt, en dat jihad daarop het antwoord zou moeten zijn.

Naast deze constante factoren van radicalisering, hebben ook nieuwe ontwikkelingen binnen het salafisme in Nederland een rol gespeeld bij de toename van het jihadisme in Nederland. Alvorens op deze ontwikkelingen in te gaan, wordt stilgestaan bij de verschillende stromingen binnen het salafisme, en de overeenkomsten en verschillen tussen de substromingen van het salafisme die jihadistisch geweld afwijzen enerzijds, en het jihadisme anderzijds.

Het salafisme

Het salafisme is een islamitische stroming die nadruk legt op het streven naar de 'zuivere islam'. Salafisten willen terugkeren naar de islam zoals die volgens hen in de begintijd van de islam in de praktijk werd gebracht. Dit betekent dat zij allerlei opvattingen en gebruiken die in de latere islamitische traditie vorm hebben gekregen, afwijzen. Zo zetten zij zich af tegen allerlei vormen van lokale islam, die zij beschouwen als overgeleverd volksgeloof. Binnen het hedendaagse salafisme zijn drie hoofdstromingen te onderscheiden. Deze stromingen worden meestal aangeduid met apolitiek salafisme, politiek salafisme en jihadi-salafisme. Het apolitiek salafisme, ook wel quietistisch salafisme genoemd, legt de nadruk op het persoonlijke religieuze leven en afzondering van de niet-islamitische samenleving. Het politiek salafisme propageert een grotere maatschappelijke betrokkenheid en heeft een sterker politiek engagement. Het jihadi-salafisme vormt de voornaamste component van het hedendaagse jihadisme.

Wat betreft hun uiteindelijke doel, de vestiging van een samenleving die volledig is gebaseerd op de waarden en normen van de 'zuivere islam', verschillen apolitieke, politieke en jihadi-salafisten nauwelijks van elkaar. Apolitieke en politieke salafisten benadrukken echter, in tegenstelling tot de jihadi-salafisten, dat dit uiteindelijke doel in de eerste plaats door dawa, de oproep tot de islam via prediking, bereikt moet worden. Hierin verschillen apolitieke en

politieke salafisten wezenlijk van de jihadi-salafisten. De laatsten stellen de noodzakelijkheid van het voeren van de gewelddadige jihad voorop, waarbij zij overigens ook dawa als een belangrijke methode zien.

Omdat zowel het apolitieke als het politieke salafisme zich in de eerste plaats op dawa richt, kunnen beide stromingen met de samenvattende term 'dawa-salafisme' worden omschreven. In het vervolg van dit hoofdstuk wordt deze term gebruikt.

Dawa- en jihadi-salafisme: overeenkomsten en verschillen

Het dawa-salafisme en het jihadi-salafisme houden er grotendeels dezelfde overtuigingen op na. Beide stromingen van het salafisme gaan uit van het leerstuk van *tawheed* (alleen Allah mag aanbeden worden). Uitgaande van dit leerstuk beschouwen zowel jihadi- als dawa-salafisten een democratische rechtsstaat als een vorm van afgodendienst, omdat mensen zich als wetgevers opstellen terwijl Allah in hun ogen de enige wetgever is. Beide stromingen gaan bovendien uit van het leerstuk van *al-wala wa-l-bara* (afstand tot iedereen die niet de strikte interpretatie van de *tawheed* volgt). Dit is voor zowel dawa- als jihadi-salafisten de basis voor een onverdraagzame en polariserende houding jegens andersdenkenden. De dawa-salafistische boodschap bevat net als die van de jihadisten elementen die op gespannen voet staan met de beginselen

van de democratische rechtsorde, zoals de vrijheid van meningsuiting en de gelijkheid voor de wet, ongeacht geslacht, geaardheid of levensovertuiging.

Een bekende Nederlandse dawa-salafist draagt bijvoorbeeld expliciet uit dat kinderen op Nederlandse scholen worden beschadigd doordat hen geleerd wordt dat iedereen gelijk is. Volgens deze salafist, die leiding geeft aan een omvangrijke islamitische instelling voor opvoeding en educatie, leert de islam juist het tegenovergestelde. Volgens hem moeten kinderen leren om geen vrienden te maken met niet-moslims. Dawa-salafisten prediken ook vaak overdraagzaamheid naar moslims met andere opvattingen. Sommige Nederlandse dawa-salafisten dragen bijvoorbeeld openlijk en onverbloemd uit dat sjiitische moslims een gevaar zijn 'voor onze kinderen, onze echtgenotes en andere individuele moslims'.

Tegelijkertijd passen dawa-salafisten bovengenoemde leerstukken pragmatischer toe dan jihadi-salafisten. Zo wijzen de meeste dawa-salafisten het gebruik van jihadisten af om moslims die zich met zaken als democratie inlaten tot 'afvalligen' te verklaren (*takfir*). Verder mogen aanhangers van de meer op politiek engagement gerichte stroming van het dawa-salafisme zich aanpassen aan de omstandigheden van het niet-islamitische land waarin zij wonen en pragmatischer omgaan met de democratie. Sommige dawa-salafistische voormannen roepen

hun aanhangers op om juist wel te gaan stemmen, en dawa-salafisten mogen lid zijn van een politieke partij. Dit hoeft overigens niet te betekenen dat zij afstand hebben gedaan van het ideaal van de sharia in een islamitische staat.

Hoewel alleen het jihadi-salafisme het gebruik van geweld expliciet propageert, keurt ook het dawa-salafisme jihadistisch geweld onder bepaalde omstandigheden goed, maar legt daarbij wel allerlei beperkingen op. Zo is deelname aan de gewelddadige jihad in hun ogen pas toegestaan na een oproep daartoe door gezaghebbende geestelijken of leiders van islamitische landen, en hebben jihadgangers toestemming nodig van hun ouders. Deze beperkingen zorgen ervoor dat het voeren van de gewelddadige jihad tegen westerse landen voor dawa-salafisten niet aan de orde is. Sommige dawa-salafisten hebben pragmatische bezwaren tegen de jihad tegen westerse landen. In hun ogen is de jihad niet opportuun, omdat moslims nog niet sterk genoeg zijn om de strijd te winnen; een jihad tegen het Westen zou meer schade toebrengen aan de islam dan voordelen bieden. Dawa-salafisten proberen zich dus te onderscheiden van de jihadististen. Dat hebben zij de laatste jaren gedaan door jonge salafisten met takfiri- en jihadi-overtuigingen te weren uit hun moskeeën. Ook hebben zij in reactie op de berichten over jihadgang naar Syrië hun visie op de bovengenoemde beperkende voorwaarden voor deelname aan de jihad benadrukt. Omgekeerd

hebben veel jonge jihadististen kritiek geuit op de gevestigde dawa-predikers omdat zij niet ver genoeg zouden gaan in hun bekrachtiging van de jihad.

Bevorderende rol van het dawa-salafisme voor het jihadisme sterker

In de publicaties *Weerstand en tegenkracht* in 2009 en *Lokale jihadistische netwerken in Nederland* in 2010 kon de AIVD nog melden dat de groei van de dawa-salafistische beweging was gestagneerd, dawa-salafistische moskeeën geen voedingsbodem voor jihadisme vormden, en dat het dawa-salafisme een 'alternatief aanbod' vormde dat de aantrekkingskracht van het jihadisme in Nederland deed afnemen. Inmiddels is het tij gekeerd en lijkt het dawa-salafisme veel minder dan een aantal jaren geleden bij te dragen aan de weerstand tegen het jihadisme; het lijkt eerder weer een kweekvijver daarvoor te zijn geworden.

Omdat het dawa-salafisme zowel overeenkomsten als verschillen met het jihadisme kent, kan het zowel bevorderend als belemmerend hiervoor werken. In de volgende paragrafen wordt ingegaan op drie ontwikkelingen binnen het dawa-salafisme die ertoe hebben geleid dat de bevorderende rol van het dawa-salafisme voor het jihadisme sterker is geworden.

Groei dawa-salafisme en sterkere onverdraagzame tendensen

Een eerste reden voor de toename van de bevorderende rol van het dawa-salafisme voor het jihadisme hangt samen met de

groei van het salafisme in het algemeen, waarvoor de AIVD steeds meer signalen krijgt. Het gaat om een groei van alle bovengenoemde varianten van het salafisme. Zo komen steeds meer moskeeën in Nederland onder invloed van het salafisme te staan. Dikwijls uit zich dat in generatieconflicten, waarbij de oudere generaties traditionele moskeebezoekers en -besturen geconfronteerd worden met jongeren die een meer salafistische koers willen varen. Sommige moskeebesturen hebben de salafistische invloed de afgelopen jaren kunnen tegenhouden, andere besturen zijn al door salafisten overgenomen. De sterkere positie van het salafisme blijkt ook uit de overvloed aan salafistische informatie over de islam op internet. Mensen die op zoek zijn naar informatie over de islam, bijvoorbeeld ter verdieping van hun geloof, zullen op internet vooral salafistische standpunten vinden. Veel teksten die voorheen alleen in het Arabisch of Engels beschikbaar waren, zijn nu in het Nederlands voorhanden. Dit vergroot het bereik onder het Nederlandse publiek.

De opleving van het salafisme vindt zowel via de gevestigde dawa-salafistische centra plaats, als daarbuiten als een bottom-up fenomeen vanuit onafhankelijke jonge predikers. De gevestigde dawa-salafistische centra in Nederland hebben de afgelopen jaren gewerkt aan een verdere professionalisering van de verkondiging van hun boodschap, daarbij geholpen door financiering vanuit de Arabische Golfstaten. Ze zijn actiever geworden op internet en

hebben geïnvesteerd in islamitisch welzijnswerk. Daarnaast verzorgen zij nog steeds lessen Arabisch of islam. Omdat het dawa-salafisme een missiebeweging is, is het zeer aannemelijk dat de salafistische boodschap ook tijdens deze activiteiten wordt verkondigd.

Als gevolg van overheidsbeleid en druk vanuit de moslimgemeenschappen, kozen de grote salafistische centra en de daaraan gelieerde predikers in Nederland in de loop van het eerste decennium van deze eeuw voor een meer gematigde toon en een betere relatie met de overheid, de rest van de moslimgemeenschappen en de samenleving als geheel. In recente jaren is gebleken dat ook overheden van enkele Arabische Golfstaten, die salafistische instellingen in Nederland financieel ondersteunden, vanuit zorg voor de betrekkingen met westerse overheden probeerden om predikers van deze instellingen tot een meer gematigde toon te bewegen. De afgelopen jaren is naast het geïnstitutionaliseerde salafisme echter sprake van een bottom-up fenomeen van salafistische predikers die zich onafhankelijk van het gevestigde dawa-salafisme opstellen en jonge moslims aan zich weten te binden. Deze nieuwe lichterling staat niet onder invloed van de gevestigde orde in de Arabische Golfstaten, die zij ervan beticht samen te spannen met het Westen. Zij trekken vaak een radicalere en meer jihadistische aanhang dan de gevestigde predikers. Deze onafhankelijke predikers dragen bij aan de opleving van het dawa-salafisme.

Vanuit opkomende groepen jonge salafisten worden lessen aangeboden waarin zij aan jonge kinderen onverdraagzame, anti-integratieve en zelfs jihadistische geloofsopvattingen overdragen. De AIVD heeft indicaties dat dergelijke lessen op verschillende plaatsen in het land worden gegeven, onder andere in buurthuizen. Ouders, moskeebesturen en gemeenten lijken onvoldoende op de hoogte te zijn van de werkelijke inhoud van deze lessen.

Nieuwe salafistische predikers die dichter tegen het jihadisme aan leunen

Een tweede reden voor het sterker worden van de bevorderende rol van het dawa-salafisme voor het jihadisme is dat de in de vorige paragraaf genoemde onafhankelijke salafistische predikers en hun aanhang dichter tegen het jihadisme aan leunen. Zij hebben een radicalere boodschap, waarin niet alleen onverdraagzaamheid wordt gepredikt, maar waarin ook de verschillen in opvattingen tussen het dawa-salafisme en jihadisme voor wat betreft de legitimiteit van de jihad worden afgevlakt. Zij zien zichzelf vaak niet als behorend tot een stroming die verschilt van die van de jihadi's (wat de gevestigde dawa-salafisten veel duidelijker wel doen). Het zijn vooral deze onafhankelijke salafistische predikers die invloed uitoefenen op jongeren die naar het jihadisme neigen of dit aanhangen.

Ook bij de salafistische jongeren die op de onafhankelijke salafistische predikers afkomen, is niet goed te zien of zij

aanhangers zijn van het dawa-salafisme, het jihadi-salafisme, of een combinatie daarvan. Dit komt omdat deze jongeren in veel gevallen dezelfde moskeeën bezoeken, naar dezelfde predikers luisteren, dezelfde literatuur lezen en dezelfde websites bezoeken. Bovendien zijn hun opvattingen op veel punten identiek.

Ambivalentie van het gevestigde dawa-salafisme omtrent de jihad in Syrië

Een derde reden voor het sterker worden van de bevorderende rol van het dawa-salafisme voor het jihadisme hangt samen met de ambivalentie die het gevestigde dawa-salafisme in Nederland tentoonspreidt ten aanzien van de jihad in Syrië. Dawa-salafistische voormannen in Nederland hebben in reactie op de jihadgang van Nederlandse moslimjongeren naar Syrië hun visie op de geldende beperkende voorwaarden voor deelname aan de jihad benadrukt. Echter, in theorie lijkt ook voor dawa-salafisten de weg vrij voor deelname aan de jihad in Syrië. In juni 2013 spraken invloedrijke dawa-salafisten en andere islamitische leiders tijdens een conferentie in Caïro uit dat de jihad in Syrië verplicht is 'in al zijn vormen'. Enkele dawa-salafistische voormannen in Nederland zijn echter blijven uitdragen dat deelname van Nederlandse jongeren aan de gewelddadige jihad in Syrië niet toegestaan is. Hun voornaamste argument was dat dit negatieve gevolgen zal hebben voor moslims in Nederland en Europa en voor de verkondiging van de salafistische boodschap.

Ondanks hun afwijzing van deelname aan de jihad in Syrië, keuren dawa-salafisten de jihad daar op zich niet af. In Syrië zijn momenteel ook dawa-salafistische strijdgroepen actief die gesteund worden vanuit enkele Arabische Golfstaten, vaak via dawa-salafistische liefdadigheidsorganisaties. Deze strijdgroepen komen sinds enige tijd geregeld in conflict met de jihadistische groepen. Dit laatste verklaart wellicht het verzet van dawa-salafistische voormannen in Nederland tegen jihadgang, omdat de meeste uitreizigers zich aansluiten bij jihadistische strijdgroepen die in conflict zijn met de dawa-salafistische groeperingen.

Een aantal in de Arabische Golfstaten opererende dawa-salafistische geestelijken die banden hebben met dawa-salafisten in Nederland, heeft sterk bijgedragen aan de framing van de oorlog in Syrië als een ultieme strijd tussen soennieten en sjiieten. De sektarische dimensie van de strijd in Syrië werkt ook binnen het Nederlandse dawa-salafisme door. Regelmatig worden antisjiitische preken gehouden in dawa-salafistische centra, al dan niet terug te kijken via internet.

Dawa-salafisme als buffer tegen jihadisme?

Dawa-salafisme leidt zeker niet altijd tot jihadisme. Dawa-salafisten brengen, zoals gezegd, juist argumenten in tegen het jihadisme. Desondanks hebben dawa-salafisme en jihadisme veel gemeen. Dit betreft met name de gemeenschappelijke

onverdraagzame en antidemocratische opvattingen. De gevestigde dawa-salafistische predikers hebben in het verleden getracht een bufferfunctie te vervullen tegen het jihadisme door bijvoorbeeld jihadisten de toegang te ontfemen tot hun moskeeën. Recent hebben zij zich uitgesproken tegen de jihadgang van jongeren uit Nederland naar Syrië. Tegelijkertijd is bij hen ambivalentie te zien ten aanzien van de legitimiteit van de jihad in Syrië en hun steun voor salafistische strijdgroepen daar.

De bufferfunctie die de gevestigde dawa-salafistische predikers zeggen te kunnen vervullen, staat onder druk van opkomende onafhankelijke salafistische predikers die buiten het gevestigde dawa-salafisme om werken en die in de praktijk weinig verschil lijken te maken tussen dawa- en jihadi-salafisme. Daarnaast hebben veel jihadistische jongeren afstand genomen van gevestigde predikers. De invloed die het gevestigde dawa-salafisme kan uitoefenen om een buffer te vormen tegen het jihadisme is daardoor waarschijnlijk beperkt.

Rol sommige moskeeën onduidelijk

Het is niet altijd duidelijk of bepaalde moskeeën een rol hebben gespeeld bij de 'jihadisering' van bepaalde jongeren. Evenmin is altijd duidelijk waarom groepen (radicale) jongeren kiezen voor een bepaalde moskee. Jongeren vermijden vaak de traditionele, etnische moskeeën en reizen stad en land af om een moskee te bezoeken met een voor hen aantrekkelijk aanbod. Zij veranderen snel van gebedshuis als het hen er niet bevalt. De voorkeur van salafistische predikers voor het Nederlands als eerste taal voor preken en lessen maakt het eenvoudiger om salafistische moskeeën en predikers op te zoeken.

Het is vaak lastig om de stroming van een bepaalde moskee eenduidig te benoemen. Er kan een verschil zijn tussen de opvattingen van het bestuur van de moskee aan de ene kant, en die van de imam en/of incidentele predikers in de moskee aan de andere kant. Soms is sprake van een generatiekloof, waarbij de oudere, soms geen Nederlands sprekende generatie van bestuurders, onvoldoende zicht heeft op wat jongeren in de moskee doen. Daarnaast kan financiering vanuit sommige staten uit de Arabische Golf met name de ideologie die het bestuur uitdraagt, beïnvloeden. Het is ook mogelijk dat jihadistische jongeren verzamelen in een moskee die een gematigd bestuur en een gematigde imam heeft. In sommige gevallen hebben moskeebesturen (jihadi- of dawa-)salafistische jongeren weten te weigeren.

5. De Arabische opstanden en het internationale jihadisme

Samenvatting

De sterke groei van het jihadisme in Nederland kan alleen begrepen worden binnen de context van de veranderingen in de Arabische wereld. De recente Arabische opstanden leken aanvankelijk een overwinning voor liberale en niet-gewelddadige islamistische krachten, maar al snel bleek dat zij tot een heropleving van het jihadisme leidden. Het veiligheidsapparaat in landen als Egypte en Libië stortte deels in, waardoor in perifere gebieden nieuwe jihadistische groeperingen konden ontstaan. In Jemen en Syrië vormden zich onder meer jihadistische strijdgroepen die steeds meer weg kregen van opstandelingenlegers. Het operatiegebied voor Al Qaida en daarbij aangesloten groepen werd hiermee groter dan ooit, evenals het aantal aantrekkelijke en bereikbare jihadgebieden voor jihadisten uit Europa.

De nasleep van de Arabische opstanden zorgt voor belangrijke nieuwe kansen voor Al Qaida als beweging. Het kan inspelen op de teleurstelling en ontevredenheid die heerst na 'halve en teruggedraaide revoluties' in landen in Noord-Afrika en het Midden-Oosten. Verder kunnen jihadisten voortbouwen op de strijd om invloed in de regio tussen de regionale grootmachten daar. Mede door hun toedoen heeft een aantal lokale conflicten zich tot onderlinge 'proxywars' ontwikkeld, waarbij de regionale grootmachten lokale partijen ondersteunen met geld en wapens.

Heropleving islamisme

Naast de transformatie van het jihadisme in Nederland, deden zich ontwikkelingen voor die de context van het jihadisme in zowel Europa als de Arabische wereld ingrijpend veranderden. De opstand die aanvankelijk werd aangeduid als de Arabische Lente leek in eerste instantie een overwinning voor liberale krachten. Al gauw werd de voortrekkersrol echter ingenomen door

niet-gewelddadige islamistische groeperingen als de Moslimbroederschap en salafistische bewegingen, die plotseling hun politieke stem konden laten horen. Al in de eerste maanden van de Arabische opstanden wisten met name de Moslimbroeders in een aantal landen de politieke macht geheel of gedeeltelijk naar zich toe te trekken. Dit leidde tot grote ongerustheid bij een aantal Arabische Golfstaten, die de

Moslimbroederschap van oudsher als een bedreiging voor hun monarchieën zien. Enkele Arabische Golfstaten ondersteunden daarom salafistische bewegingen van verschillende herkomst om tegenwicht te bieden aan de opkomst van de Moslimbroeders. Dit nam niet weg dat salafisten soms ook verbonden sloten met de Moslimbroeders tegen wat beide groeperingen zagen als een gezamenlijke seculiere vijand.

Heropleving jihadisme

De Arabische opstanden leidden er niet alleen toe dat oude dictaturen van het toneel verdwenen of in de verdrukking kwamen, maar lieten aanvankelijk ook hun jihadistisch-terroristische tegenstanders verrast en gedesoriënteerd achter. Na enige tijd bleek echter dat de Arabische opstanden een aantal neveneffecten hadden waardoor jihadisten, hoewel niet de aanstichters van de omwentelingen, toch een nieuw momentum kregen. In diverse landen werden jihadisten vrijgelaten, wisten zij uit de gevangenis te ontsnappen of konden zij uit ballingschap terugkeren. Oude jihadistische netwerken waren daardoor in staat zich opnieuw te organiseren en hadden, door de ruimere vrijheid van meningsuiting, een groter bereik onder de bevolking. Daarbij nam de voedingsbodem voor de vorming van nieuwe jihadistische netwerken toe. De onvrede onder de bevolking over het uitblijven van economisch resultaat van de opstand en het aan de macht komen van regimes die de islamistische agenda leken te zijn vergeten, vergrootte de rancune.

Ook de snel verslechterde veiligheidssituatie in de landen waar de Arabische opstanden plaatsvonden, leidde tot meer armslag voor jihadisten. Het veiligheidsapparaat functioneerde gebrekkig, criminaliteit nam toe, wapens waren ruim voorhanden en door de wetteloze situatie in sommige gebieden kon de wapenhandel opbloeien. Omdat het oude veiligheidsapparaat in landen als Egypte en Libië deels instortte, konden zich in perifere gebieden nieuwe jihadistische groeperingen vormen. In Jemen en Syrië, waar de opstanden ontaardden in burgeroorlogen of interne conflicten, vormden zich jihadistische strijdgroepen die steeds meer weg kregen van opstandelingenlegers.

Al Qaida op een nieuw speelveld

In de beginfase van de Arabische opstanden werd vaak gesteld dat met de relatief geweldloze omwentelingen ook de rol van Al Qaida in Noord-Afrika en het Midden-Oosten was uitgespeeld, omdat islamistische bewegingen vanaf nu ingekapseld zouden zijn in het politieke proces. De relatief vreedzame omwentelingen diskwalificeerden het discours van Al Qaida, dat verandering alleen door geweld bereikt kan worden. Al Qaida was bovendien verrast door de snelle wijze waarop de Arabische opstanden zich voltrokken en het duurde even voordat de beweging een antwoord hierop formuleerde. Na enige tijd bleek de nasleep van de Arabische opstanden nieuwe kansen te bieden voor Al Qaida. Het operatiegebied werd groter dan ooit, evenals het aantal aantrekkelijke en bereikbare jihadgebieden voor jihadisten uit Europa.

Om inzicht te hebben in de rol die Al Qaida momenteel speelt in de nasleep van de omwentelingen in Noord-Afrika en het Midden-Oosten, dient de huidige structuur van de beweging in ogenschouw te worden genomen. Al Qaida als beweging bestaat momenteel uit kern-Al Qaida en *affiliates*, aangesloten groeperingen.

Kern-Al Qaida is anno 2014 een organisatie met een solide structuur, die beschikt over senior leiders (met aan het hoofd Ayman al-Zawahiri), een middenkader, leden en sympathisanten. Het senior leiderschap bevindt zich in Pakistan en Jemen, en de organisatie heeft uitlopers in verschillende landen, waaronder Libië en Syrië. Ondanks de tegenslagen waarmee kern-Al Qaida de afgelopen jaren te maken heeft gehad (de dood van Osama bin Laden en drone-aanvallen die veel senior leiders hebben gedood), is de organisatie erin geslaagd zich aan te passen aan veranderende omstandigheden. Kern-Al Qaida telt nog voldoende personen met jihadistische ervaring, relevante contacten en aanzien die een leidende rol (kunnen) vervullen. Ook beschikt kern-Al Qaida nog over functionerende faciliteringsnetwerken in de regio van Syrië en sinds kort ook in Syrië zelf. Zij zijn in staat om geld, goederen en personen te transporteren.

Naast kern-Al Qaida vormen de affiliates steeds meer een factor van betekenis. Op dit moment gaat het om Al Qaida op het Arabisch Schiereiland (AQAS, gevestigd in Jemen), Al Qaida in de Islamitische Maghreb

(AQIM, in Algerije), Al Shabaab in Somalië en Jabhat al-Nusra in Syrië. Aangesloten groeperingen hebben naast de internationale jihad een lokale of regionale agenda waaraan zij regelmatig voorrang geven. Soms nemen ze de adviezen en opdrachten van kern-Al Qaida enkel voor kennisgeving aan. Dit leidt wel eens tot spanningen tussen kern-Al Qaida en aangesloten groepen.

Nieuwe kansen voor Al Qaida: teleurstelling en ontevredenheid na 'halve en teruggedraaide revoluties'

Aanvankelijk leken de Arabische opstanden de doodsteek te zijn voor de leer van Al Qaida, dat verandering alleen door geweld te bewerkstelligen is. Nu echter plukt Al Qaida de vruchten van het feit dat zij al vroeg waarschuwden voor 'halve revoluties'. Al Qaida heeft altijd uitgedragen dat de bevolkingen van Noord-Afrika en het Midden-Oosten geen genoeg moesten nemen met een gedeeltelijke revolutie. De oude regimes waren dan wel gevallen, maar ook de nieuwe regimes (die veelal resten bevatten van de oude) zijn in de ogen van Al Qaida marionetten van het Westen. In een aantal gevallen lijken de eerdere revoluties zelfs teruggedraaid. Al Qaida heeft al vroeg geanticipeerd op teleurstelling en ontevredenheid na de aanvankelijke euforie. In zijn propaganda benadrukt Al Qaida daarom dat de revoluties voltooid moeten worden, nu alsnog door middel van de jihad.

Nieuwe kansen voor Al Qaida: inspelen op regionale machtsconflicten

Al Qaida heeft niet alleen kunnen inspelen op de teleurstelling en ontevredenheid over niet voltooide of teruggedraaide revoluties, maar ook geprofiteerd van de machtsstrijd tussen regionale grootmachten die ontstond na de Arabische opstanden. Ten gevolge van het verdwijnen of in gevaar komen van regimes in Noord-Afrika en het Midden-Oosten zagen de regionale grootmachten daar kansen om hun invloedssfeer te vergroten ten koste van hun tegenstanders. Landen als Turkije, Qatar en Iran zagen het aan de macht komen van de Moslimbroederschap als een uitgelezen gelegenheid hiertoe. In de ogen van Saoedi-Arabië en daaraan gelieerde Arabische Golfstaten daarentegen zorgden de nieuwe door Moslimbroeders gedomineerde regeringen voor twee ernstige bedreigingen. Ten eerste vreesden zij dat deze regeringen de oppositie in de Golf zouden inspireren en ondersteunen bij het omverwerpen van de monarchieën. Ten tweede zagen zij een toekomstige as ontstaan tussen enerzijds de landen waar de Moslimbroeders aan de macht waren gekomen en anderzijds Iran.

De grote vrees voor toenemende invloed van Iran in de regio is voor enkele Arabische Golfstaten een belangrijke overweging geweest om zich al in een vroeg stadium in het conflict in Syrië te mengen. De val van het regime van president Assad, een bondgenoot van Iran, zou een belangrijk

'bruggenhoofd' van dit land kunnen vernietigen. Enkele Arabische Golfstaten ondersteunden daarom gewapende oppositiegroepen met geld en wapenleveranties, voor een belangrijk deel via aan de overheden gelieerde liefdadigheidsorganisaties uit de Golf. Ook spoorden zij invloedrijke moslimgeleerden aan om de strijd in Syrië als een legitieme jihad te kenmerken. Belangrijk is in dit verband de opzweepende retoriek van vooraanstaande predikers uit enkele Arabische Golfstaten, die al in een vroeg stadium sterk hebben bijgedragen aan de framing van de burgeroorlog in Syrië als een sektarische strijd tussen soennieten en sjiïeten. Voor Iran was de angst om zijn positie in Syrië kwijt te raken een reden om de steun aan het Syrische regime te intensiveren en Hezbollah in te zetten.

Toen de burgeroorlog in Syrië voor een belangrijk deel onder invloed van bovengenoemde buitenlandse spelers geïntensiveerd, geïihadiseerd en sektarisch geframed was, hoefde Al Qaida niets anders te doen dan handig inspelen op de ontstane chaos. Regionale machtsconflicten in Noord-Afrika en het Midden-Oosten hebben zo een bijdrage geleverd aan het doen ontsnappen van de 'geest uit de fles' waar kern-Al Qaida, zijn affiliates en mogelijk nog extremere afgesplitste organisaties gebruik van weten te maken. Dit gebeurt momenteel vooral in Syrië, maar het is voorstelbaar dat dit ook kan doorwerken op andere strijdtonelen zoals Irak en Jemen. Daar kan de machtsstrijd tussen Saoedi-Arabië en de Arabische

Golfstaten enerzijds en Iran en zijn bondgenoten anderzijds in de toekomst feller worden uitgevochten, zoals dat nu in Bahrein al in zekere zin het geval is.

Risico's voor Al Qaida: afsplitsingen van affiliates

Recent is sprake van grote spanningen tussen kern-Al Qaida en de in Irak en Syrië actieve strijdgroep Islamitische Staat in Irak en al-Sham (ISIS, ook wel Islamitische Staat in Irak en de Levant, ISIL, genoemd). Het senior leiderschap van kern-Al Qaida tracht al jaren om de extreme antisjiitische ideologie en activiteiten van deze affiliate, die overduidelijk niet stroken met de richtlijnen van kern-Al Qaida, bij te sturen. Dat heeft er in januari 2014 toe geleid dat kern-Al Qaida zich heeft gedistantieerd van ISIS en haar activiteiten. Inmiddels is gebleken dat ISIS niet bereid is tot enig compromis. Een definitieve scheuring tussen kern-Al Qaida en ISIS zou op termijn kunnen leiden tot een tweedeling in de jihadbeweging, waarbij degenen die al-Zawahiri steunen tegenover de voorstanders van ISIS komen te staan. Een dergelijke situatie zou de positie van kern-Al Qaida als voorhoede van de jihadistische beweging ernstig aantasten. Het zou zelfs de hierboven beschreven kansen voor kern-Al Qaida teniet kunnen doen.

6. De burgeroorlog in Syrië

Samenvatting

De burgeroorlog in Syrië werkte als een katalysator, waardoor de effecten van de in de eerdere hoofdstukken geschetste ontwikkelingen konden leiden tot een onverwacht snelle en explosieve groei van het jihadisme in Nederland.

De populariteit van Syrië als jihadbestemming heeft diverse oorzaken die onder meer praktisch, psychologisch en religieus van aard zijn. Een van de belangrijkste oorzaken is de geografische ligging van het land, dat veel gemakkelijker te bereiken is dan andere jihadbestemmingen als Afghanistan, Jemen of Somalië. Daarnaast dient het conflict in een religieus-ideologische context geplaatst te worden. Syrië heeft voor veel jihadisten een bijzondere betekenis omdat het als een kernland van de islam wordt beschouwd. Een ander belangrijk element is de sektarische framing van het conflict als een strijd tussen soennieten en sjiieten. Daarnaast zien jihadisten de strijd in Syrië als een concrete mogelijkheid om het ideaal van het islamitische kalifaat te realiseren. Inmiddels reizen sommige jihadisten en hun vrouwen uit naar gebieden die onder controle van jihadistische groeperingen staan met het idee dat zij nu al kunnen wonen in het islamitische kalifaat in de Levant.

Syrië: van opstand tot jihadbestemming

De burgeroorlog in Syrië begon in maart 2011 als een van de Arabische Lente-opstanden tegen het dictatoriale regime van president Assad, dat onder meer nepotisme, corruptie en een onevenwichtige welvaartsverdeling werd verweten. De veiligheidsdiensten en het leger sloegen de roep om meer democratie bruut neer, waarna de Syrische demonstranten zich steeds meer gingen bewapenen. Hiermee begon de Syrische oppositie aan een langdurige strijd tegen het regime, die langzaam is verwor-

den tot een regelrechte burgeroorlog. Verschillende landen verleenden militaire en politieke steun aan delen van de oppositie, terwijl ook het regime door bondgenoten werd geholpen bij de strijd. In rap tempo verhardde de strijd in Syrië en er werd steeds zwaarder wapengeschat ingezet.

Naarmate het conflict vorderde, kreeg een deel van de sterk gefragmenteerde Syrische oppositie een islamistisch karakter. Er doken steeds meer fracties op met een radicaler signatuur, die niet de democratische maar de religieuze waarden van de

opstand centraal stelden. Veel van deze salafistische of jihadistische opstandelingen kwamen toen nog uit Syrië zelf. Al gauw werd het land echter ook voor niet-Syrische jihadisten een aantrekkelijke bestemming. In 2012 mengde Jabhat al-Nusra zich in de strijd, in eerste instantie als radicale Syrische strijdgroep en later openlijk als Syrische tak van Al Qaida. In 2013 kwam hier nog de Islamitische Staat in Irak (ISI) bij, de tak van Al Qaida in Irak die uitbreiding zoekt in de bredere regio (Levant) en sinds april 2013 als ISIS door het leven gaat. Ook vertegenwoordigers van kern-Al Qaida zijn in Syrië actief. Tot slot nemen nog diverse kleine jihadistische groeperingen deel aan de strijd.

Syrië heeft zich binnen anderhalf jaar ontwikkeld tot prominent jihadistisch strijdtoneel. Duizenden radicale moslims uit het Midden-Oosten, Noord-Afrika en Azië reizen af naar Syrië om zich bij een jihadistische groepering te voegen. Ook honderden Europeanen nemen de stap om uit te reizen. Deze buitenlandse strijders worden in Syrië getraind en mengen zich actief in de strijd. Veel van deze doorgaans onervaren en onbekwame Syriëgangers raken betrokken bij oorlogsmisdaden en andere gruwelijkheden. Anderen worden overgehaald om een zelfmoordaanslag te plegen of komen op een andere manier om in de strijd. Sommigen komen voor het eerst in aanraking met jihadistische personen en netwerken die de ambitie hebben om ook buiten Syrië geweld toe te passen. Allemaal sporen ze vrienden en familie aan om eveneens naar Syrië af te reizen.

Populariteit Syrië onder Nederlandse jihadisten

Eind 2012 werd Syrië onder jihadisten in Nederland en de rest van Europa in één klap de populairste jihadbestemming in de geschiedenis. Het grote aantal uitgezigers laat zien dat de drempel om een jihadistisch strijdtoneel te betreden met Syrië significant is verlaagd. Tientallen personen die nog nooit hadden geprobeerd om een jihadistisch strijdtoneel te bezoeken, besloten om naar Syrië te reizen om daar te strijden. De populariteit van Syrië als jihadbestemming heeft diverse oorzaken die onder meer praktisch, psychologisch en religieus van aard zijn.

Eén van de belangrijkste oorzaken van de populariteit is de geografische ligging van het land, dat veel gemakkelijker te bereiken is dan andere jihadbestemmingen als Afghanistan, Jemen of Somalië. Ook is de reis naar Syrië goedkoop en vergt deze slechts beperkte voorbereiding. Via een aantal Europese luchthavens vliegen Nederlandse jihadisten goedkoop naar Istanbul, waarvandaan bussen vertrekken naar het Turks-Syrische grensgebied. De grens oversteken was lange tijd vrij eenvoudig en is ook nu met hulp van eerder uitgereisde jihadisten niet ingewikkeld. De eerste geslaagde uitreizen hadden een aanzuigend effect op nieuwe Syriëgangers, die door het succes van anderen werden aangemoedigd om ook de stap te zetten. Uitgereisde jihadistische vrienden en bekenden dragen actief bij aan het inspireren en motiveren van de achter-

gebleven jihadisten. Door contacten tussen strijders aan het front en achterblijvers in Nederland, onder meer via sociale media, wordt voor potentiële uitreizigers duidelijk dat je in Syrië goed terechtkomt. Sommige uitgereisde jhadisten in Syrië treden op als facilitator en helpen nieuwe uitreizigers naar Syrië te komen.

Ook speelt mee dat steeds meer roemruchte jihadistische groeperingen in Syrië actief zijn. Van de aanwezigheid van Jabhat al-Nusra en met name ISIS, die bijna volledig uit niet-Syrische strijders bestaat, gaat een aanzuigende werking uit op jihadisten in de hele wereld. De vaak onervaren Europese jihadisten zien Syrië als kans om mee te kunnen vechten met ervaren jihadisten. Groeperingen als Jabhat al-Nusra en ISIS maken gebruik van de buitenlanders die zich in groten getale melden bij de Syrische grens. Propaganda van deze groeperingen dient ertoe om nog meer strijders naar Syrië te lokken. De meeste Nederlandse jihadisten die naar Syrië zijn uitgereisd, willen zich bij Jabhat al-Nusra of ISIS aansluiten. In het voorjaar van 2013 slaagden de eerste Nederlanders erin om daadwerkelijk aansluiting te vinden bij deze strijdgroepen. Inmiddels maken de meeste Nederlandse jihadisten in Syrië deel uit van Jabhat al-Nusra of ISIS.

Tot slot speelt de als rechtvaardig beschouwde strijd tegen het Syrische regime een rol bij de omvang van de Nederlandse jihadgang naar Syrië. In de Nederlandse moslimgemeenschap bestaat sinds het

begin van het conflict veel aandacht voor het leed van de Syriërs. Beelden van het bloedvergieten op Arabische en Turkse tv-zenders wakkeren de verontwaardiging onder moslims in het Westen aan. De alawitische president Assad wordt in de ogen van veel (soennitische) moslims als een afvallige beschouwd, die onschuldige moslims systematisch afslacht. Dat het Westen de Syrische bevolking niet te hulp komt met militaire middelen, maakt de wens om zelf iets te doen nog groter.

Religieuze en politiek-ideologische context

Om te begrijpen waarom radicale moslims uit Nederland en de rest van Europa naar Syrië reizen om deel te nemen aan de strijd, dient het conflict in een ideologische context te worden geplaatst. Syrië heeft voor veel jihadisten een bijzondere betekenis omdat het al in vroege islamitische geschriften als het kernland van de islam wordt beschouwd. De regio waar Syrië in ligt, de Levant, omvat ook Jeruzalem. Jihadisten dromen ervan om uiteindelijk Jeruzalem te bevrijden uit handen van het 'vijandige' Israël. Zij zien de strijd in Syrië als een strijd die daadwerkelijk te winnen is en die ook een langetermijndoel dient, namelijk de vestiging van een islamitische staat met de sharia. Het kalifaat staat centraal bij de motivatie van de meeste jihadisten om naar Syrië te komen. Jihadisten die omkomen worden geprezen als martelaren die uiteindelijk zullen bijdragen aan de islamitische staat. Inmiddels staan delen van Syrië onder

controle van jihadisten en reizen sommige jihadisten en hun vrouwen (en ook nog ongetrouwde vrouwen) uit met het idee dat zij nu al kunnen wonen in het islamitische kalifaat in de Levant. Zij gaan ervan uit dat zij hun kinderen groot kunnen brengen als de eerste generatie inwoners van dit kalifaat. De propaganda van ISIS speelt in op deze heilsverwachting over het kalifaat in opbouw. Zo worden online beelden verspreid van ISIS-strijders die wegen repareren, scholen openen en rechtbanken opzetten.

Framing van de jihad als een strijd tussen soennieten en sjiieten

Wat ook een belangrijke rol heeft gespeeld bij de grote toename van het aantal uitreizigers is de scherpe verdeling tussen soennieten en sjiieten in de Syrische burgeroorlog. Het conflict in Syrië, een land met een lappendeken aan geloofsgroepen, kreeg al gauw een sektarische ondertoon, die na verloop van tijd steeds prominenter is geworden. President Assad is alawiet, en hij behoort daarmee tot een religieuze minderheid in Syrië die niettemin sinds 1970 de macht in handen heeft. De alawieten worden beschouwd als een substroming van het sjiïsme, maar zijn minder strak in de leer. Het bewind van president Assad, ook nog eens een seculier en socialistisch bewind, is sinds zijn vestiging geconfronteerd met sterke oppositie van delen van de soennitische bevolking, en met name van de Moslimbroederschap in het land. Deze oppositie is in de jaren tachtig hard

neergeslagen, en die confrontatie heeft de kiem gelegd voor de huidige burgeroorlog.

De antisjiitische sentimenten onder de bevolking worden aangewakkerd door belangrijke religieuze leiders. Invloedrijke dawa-salafistische geestelijken uit een aantal Arabische Golfstaten zijn belangrijke instigatoren van de strijd tegen de sjiieten. Vanaf het begin van het conflict hebben zij via internet, sociale media en satellietkanalen met opzwepende bewoordingen opgeroepen tot de strijd. Hierbij distantieerden zij zich vaak van jihadistische groeperingen en gaven zij aan tegenstanders te zijn van het doden van burgers op basis van geloof of etniciteit, en van het tot ongelovigen verklaren van andere moslims (takfir). Dat laat onverlet dat zij in hun oproep tot de strijd tegen de sjiieten ongemeen fel waren. Deze invloedrijke dawa-salafistische geestelijken hebben sterk bijgedragen aan de framing door salafisten van de burgeroorlog in Syrië als een ultieme strijd tussen soennieten en sjiieten.

Jihadistische groeperingen die in Syrië vechten, maken handig gebruik van de antisjiitische sentimenten die een rechtvaardiging bieden voor de jihad in de Levant. ISIS legt hier het meeste de nadruk op; in de afgelopen jaren heeft deze groepering in de strijd in Irak het geweld tegen de sjiieten, die er de macht in handen hebben, centraal gesteld. Dit in tegenstelling tot Al Qaida, dat liever niet ziet dat de jihad verzandt in geweld tussen moslims. Deze antisjiitische inslag nam ISIS in 2013

mee naar Syrië, toen de groepering ook daar actief begon deel te nemen aan de strijd. Inmiddels heeft Al Qaida ISIS de rug toegekeerd en draagt de groepering meer dan ooit bij aan een scherpere antisjiitische inslag van het conflict.

7. Nieuwe risico's voor Nederland

Samenvatting

De nieuwe dynamiek van het jihadisme levert risico's op voor Nederland. Het gaat om risico's op korte en middellange termijn van terroristische aanslagen in Nederland en andere Europese landen. Deze kunnen aangestuurd en voorbereid zijn door terroristische netwerken met een mondiale agenda, die nu in Syrië actief zijn. Zij kunnen Europese jihadisten specifiek 'tasken' voor aanslagen in Europa. Daarnaast kunnen terugkeerders meer op eigen initiatief, vanuit haat of traumatisering, overgaan tot terroristisch geweld in Nederland. De terroristische aanslagen kunnen gericht zijn tegen de Nederlandse overheid, de Nederlandse samenleving of tegen specifieke bevolkingsgroepen, zoals joden, sjiiitische moslims of moslims die zich verzetten tegen het jihadisme.

Naast de risico's van terroristisch geweld zijn er ook bredere radicaliseringsrisico's door de nieuwe dynamiek van het jihadisme in Nederland. Zij kan ook bijdragen aan een groter draagvlak voor de extreem onverdraagzame en antidemocratische opvattingen die kenmerkend zijn voor het jihadisme. Hieruit kan het risico van toename van de polarisatie tussen bevolkingsgroepen in Nederland volgen.

In de vorige hoofdstukken is beschreven hoe het jihadisme in Nederland in enkele jaren tijd een drastisch veranderingsproces heeft doorgemaakt en hoe het nu een veel sterkere dynamiek heeft dan enkele jaren geleden. Vanaf 2010 legden nieuwe activistische groepen, met hun openlijke provocatieve optreden en gebruik van sociale media, de basis voor dit veranderingsproces binnen het jihadisme in Nederland. De combinatie van dit nieuwe activisme, de ontwikkelingen binnen het salafisme in Nederland en de effecten van de Arabische opstanden, zou waarschijnlijk

ook al voor een opleving van het jihadisme in Nederland hebben gezorgd. De huidige schaal van het fenomeen is echter ondenkbaar zonder de grote impuls die de opstand in Syrië, als nieuw jihadistisch strijdtoneel, heeft gegeven.

De nieuwe dynamiek van het jihadisme levert risico's op voor Nederland, zowel op korte als op middellange termijn. Aan de ene kant betreft het risico's die direct uit de te verwachten stroom van uitreizigers naar, en terugkeerders uit Syrië voortkomen. Aan de andere kant gaat het om risico's ten

gevolge van de groei in Nederland van de jihadistische beweging op zich. Het gaat hierbij niet alleen om risico's van terroristisch geweld in Nederland (en Europa) en van groei van de bereidheid tot daadwerkelijke participatie in de jihad in strijdgebieden elders ter wereld. Het gaat ook om bredere radicaliseringsrisico's, zoals het toenemen van het draagvlak voor de onverdraagzame en antidemocratische opvattingen die kenmerkend zijn voor het jihadisme. Uit deze risico's volgt het gevaar van een toename van de polarisatie tussen bevolkingsgroepen in Nederland.

Risico's van terroristische aanslagen in Nederland en Europa

De betrokkenheid van Europese jihadisten bij de strijd in Syrië vergroot de risico's op korte en middellange termijn van door Al Qaida aangestuurde aanslagen in Nederland en andere Europese landen. Europese jihadisten in Syrië zijn op dit moment opgenomen in terroristische netwerken met een mondiale agenda, waarin de strijd tegen het Westen een belangrijke rol speelt. De vraag is in hoeverre Europese jihadisten (met Europese paspoorten) hiervoor systematisch 'getasked' zullen gaan worden. De jihadistische groeperingen in Syrië zijn momenteel vooral op de eigen regio gericht. Het is echter voorstelbaar dat vanuit Syrië aan aanslagen tegen het Westen gewerkt wordt. Het is in ieder geval zeer voorstelbaar dat Nederlandse en andere Europese jihadisten door de contacten die zij in Syrië opdoen, door internationaal opererende jihadistische netwerken kunnen

worden ingezet voor het plegen van aanslagen in Europa.

Op middellange termijn kunnen jihadisten uit Nederland en andere Europese landen binnen de strijdgroepen in Syrië mede de basis gaan vormen van nieuwe kernen, die kunnen leiden tot nieuwe professionele jihadistische netwerken in Europa. Deze kunnen zich gaan bezighouden met facilitering, financiering, jihadreizen, en planning en uitvoering van aanslagen. Een concrete illustratie hiervan vormen de radicale jongeren uit Nederland die zich in Syrië hebben aangesloten bij Jabhat al-Nusra of ISIS. Naast het feit dat zij getraind worden en gevechtservaring opdoen, staan zij in contact met ervaren jihadisten (veteranen), die ook de internationale jihad aanhangen. De huidige generatie leiders binnen de jihadistische beweging heeft veelal gevechtservaring opgedaan in 'oude' strijdgebieden als Tsjetsjenië en Afghanistan. De jonge jihadisten die nu in Syrië actief zijn, zijn de toekomstige veteranen die een nieuwe generatie van leiders van het jihadisme in Europa kunnen vormen.

Niet alleen een nieuwe generatie van Europese jihadisten, al dan niet aangestuurd door Al Qaida, vormt risico's op korte en middellange termijn. Ook de niet-Europese jihadisten die nu in Syrië verblijven, kunnen mogelijk naar Europa komen en een rol vervullen vergelijkbaar met die van de Afghanistan- en Bosniëveteranen die in de jaren negentig van de vorige eeuw naar Europa kwamen. Zij waren vaak belangrijke

schakels in jihadistische netwerken in Europa, waarbinnen zij doorgaans een aansturende rol vervulden. De vergelijking met die periode gaat echter niet helemaal op. Ondertussen kent Europa een veel strenger immigratiebeleid, waardoor niet-Europese jihadisten minder snel kunnen instromen dan de Afghanistan- en Bosniëveteranen van destijds. Illegaal binnensijpelen van niet-Europese jihadisten via de Europese buitengrenzen valt echter niet uit te sluiten.

Ook jihadisten die terugkeren uit Syrië en niet direct 'getasked' zijn door mondiale terroristische netwerken, kunnen risico's op korte en langere termijn vormen. Zij hebben in een gewelddadige omgeving verbleven en waren soms betrokken bij gruwelijkheden. Dit kan traumatisering tot gevolg hebben, al dan niet gepaard gaande met nog verdere radicalisering, en soms een neiging tot extreem geweld. Hieruit kan gewelddadig crimineel gedrag voortkomen, maar ook terrorisme.

Niet alleen jihadgangers naar en terugkeerders uit Syrië vormen risico's op korte en middellange termijn. De jihad in Syrië vormt nu ook al risico's van radicalisering in de richting van geweld van aanhangers en sympathisanten van het jihadisme in Nederland, die niet in Syrië vechten of gevochten hebben. Via de sociale media worden in woord en beeld heroïsche verhalen van Nederlandse jihadstrijders rondgepompt over hun gevechtservaringen, betrokkenheid bij gruwelijkheden en vaak

ook martelaarschap. Deze kunnen bijdragen aan de acceptatie van geweldsgebruik in Nederland onder aanhangers en sympathisanten van het jihadisme. Ook kunnen zij individuen op concrete gedachten brengen over dergelijk gebruik van geweld. Daarbij kan het gaan om terroristisch geweld gericht tegen de Nederlandse overheid of samenleving in het algemeen, maar ook tegen specifieke groepen als joden, sjiitische moslims en moslims die in de ogen van de jihadisten onvoldoende vroom zijn en door hen daarom als afvallig worden beschouwd.

De strijd in Syrië draagt door deze jihadistische propaganda bij aan de groei van een assertief Nederlands jihadisme. Op dit moment is de Nederlandse jihadistische beweging weliswaar sterk antiwesters, maar in woord en daad vooral gefocust op de jihadistische strijd in Syrië. Het is echter zeker voorstelbaar dat de beweging zich met geweld tegen de Nederlandse samenleving zal keren, bijvoorbeeld in het geval dat (al dan niet gepercipieerde) anti-islam-sentimenten in de samenleving groeien, of Nederland nauwer betrokken raakt bij militaire conflicten in islamitische landen.

Focus van Nederlandse jihadisten op andere jihadistische strijdtoneelen

Momenteel zijn Nederlandse jihadisten zeer sterk gefocust op de strijd in Syrië. Het is voorstelbaar dat zij in de toekomst focussen op andere strijdgebieden dan Syrië. Het kan dan gaan om reeds bestaande strijdgebieden, zoals Jemen en Irak, maar ook om

nieuwe als Egypte (waaronder de Sinai) of Libië. De aandacht voor en daadwerkelijke jihadgang naar deze strijdgebieden zal samenhangen met de kracht en het zelfvertrouwen die de Nederlandse jihadistische beweging tegen die tijd heeft gevonden.

Bredere radicaliseringsrisico's

De betrokkenheid van Nederlandse jihadisten bij de strijd in Syrië en de groei van de jihadistische beweging in Nederland vergroten niet alleen de risico's voor terroristisch geweld in Nederland (en Europa) en voor de groei van de bereidheid tot daadwerkelijke participatie in de jihad in strijdgebieden elders ter wereld. Ook bredere radicaliseringsrisico's op korte en middellange termijn komen voort uit de rol van Nederlandse jihadisten in Syrië en het sterk groeiende jihadisme in ons land. Op dit moment gaat al een zichtbaar radicaliseringseffect uit van verhalen over vermeende successen van strijdgroepen in Syrië omtrent het bereiken van hun uiteindelijke doel, de vestiging van een islamitisch kalifaat waar de sharia geldt. Dergelijke verhalen van met name groepen als ISIS overtuigen aanhangers en sympathisanten dat dit doel geen utopie is, maar bereikbaar voor Syrië en andere moslimlanden, en zelfs voor Nederland. Het kan aanhangers van het jihadisme in Nederland sterken in de overtuiging dat zij ook in Nederland de democratische rechtsorde terzijde moeten schuiven, dat voor 'zuivere' moslims de sharia geldt en zij niet gebonden zijn aan de normen, en

de wet- en regelgeving die hier gelden. De strijd in Syrië werkt dus door in en bevordert de politiek-ideologische agendazetting van het Nederlandse jihadisme aangaande de doelen die zij in Nederland na moeten streven. Dit draagt bij aan het vergroten van het draagvlak onder aanhangers en sympathisanten van het jihadisme voor onverdraagzame en antidemocratische opvattingen en om deze ook in Nederland in de praktijk trachten te brengen. Ook de in hoofdstuk 4 beschreven ontwikkelingen binnen het salafisme in Nederland kunnen deze tendensen versterken. Momenteel worden moslims in Nederland die zich openlijk verzetten tegen de jihadgang naar Syrië en tegen de extreem onverdraagzame en antidemocratische opvattingen van het jihadisme al steeds vaker virtueel en fysiek geïntimideerd.

Het bredere radicaliseringsrisico waarmee op korte en lange termijn rekening moet worden gehouden, is dus de toename van het draagvlak in Nederland voor de onverdraagzame en antidemocratische opvattingen die kenmerkend zijn voor het jihadisme. Uit dit risico volgt ook het risico van een toename van de polarisatie tussen bevolkingsgroepen in Nederland.

8. Weerstand

Samenvatting

De dynamiek van het jihadisme in Nederland en omliggende landen door de jihad in Syrië vraagt om meer weerstand tegen radicalisering en terrorisme; door maatregelen van de overheid, en door verhoogde weerbaarheid binnen gemeenschappen die kwetsbaar zijn voor radicalisering. Hiervoor zijn ervaringen die in het verleden zijn opgedaan maar voor een deel bruikbaar, omdat de manier waarop het jihadisme zich nu manifesteert, afwijkt.

Nieuwe risico's, voldoende weerstand?

Uit het voorgaande is duidelijk geworden dat het jihadisme in Nederland door een combinatie van factoren een sterke groei doormaakt. In het vorige hoofdstuk zijn de risico's op korte en langere termijn beschreven die hieruit voortvloeien. Deze risico's worden bepaald door aan de ene kant de dreiging die uitgaat van het fenomeen, en aan de andere kant de weerstand tegen het fenomeen. De weerstand bestaat uit twee onderdelen. Ten eerste gaat het om de maatregelen die de overheid neemt tegen de manifestatie van het jihadisme. Ten tweede betreft het de weerbaarheid ertegen van de samenleving als geheel en in het bijzonder van de gemeenschappen in Nederland die kwetsbaar zijn voor radicalisering.

Ontwikkeling van de weerstand

Na de aanslagen in de Verenigde Staten op 11 september 2001, in Madrid in 2004 en

vooral de moord op Theo van Gogh in 2004 in Nederland, kwam in ons land de zogenaamde 'brede benadering van terrorismebestrijding' tot stand. Onderliggende gedachte van deze benadering is dat niet alleen het terrorisme moet worden tegengegaan, maar ook de daaraan voorafgaande radicaliseringsprocessen.

In het eerste decennium van deze eeuw bestond de brede benadering enerzijds uit diverse preventieve maatregelen, beschreven in het *Actieplan Polarisatie en Radicalisering 2007-2011*, en anderzijds uit een inlichtingenmatige en vreemdelingenrechtelijke aanpak van bepaalde personen en strafrechtelijke vervolging van terrorismeverdachten. De aldus door de overheid genomen maatregelen tegen het jihadisme leken tot het eind van het eerste decennium effectief. In ieder geval kan worden geconstateerd dat na 2005 de bestaande jihadistische netwerken in Nederland ernstig verzwakt waren en geen sprake was

van een sterk groeiende radicalisering in Nederland.

Vanaf 2010 bleken de inspanningen in de eerdere jaren van de overheid en moslim-gemeenschappen om te komen tot een robuuste weerstandsverhoging tegen extremisme en terrorisme echter niet toereikend te zijn tegen een nieuwe radicaliseringsgolf en de explosieve aanwas van het jihadisme in Nederland. Hiervoor is een aantal redenen aan te voeren.

Afgenomen weerstand vanuit de overheid

1. Gedurende de looptijd van het *Actieplan Polarisatie en Radicalisering* werd veel geïnvesteerd in het trainen van eerste-lijnsprofessionals (wijkagenten, jongerenwerkers, medewerkers van sociale diensten, enzovoort) in het herkennen van signalen van radicalisering. Met het beëindigen van het Actieplan viel de financiering van dergelijke projecten weg. Daarnaast nam de aandacht voor radicalisering bij zowel politiek als bestuur op nationaal en lokaal niveau af, mede door een langere periode waarin de terroristische dreiging in Nederland als 'beperkt' werd beoordeeld (2009 tot 2013). Dit leidde tot een afbouw van expertise en capaciteit.
2. De specifieke instrumenten gericht op grotere kennis en sensibilisering bij eerste-lijnsprofessionals en andere betrokkenen met betrekking tot radicalisering, bleken nog te weinig doorontwikkeld

en toegespitst te zijn op de complexiteit van dit fenomeen. Dit geldt in het bijzonder voor instrumenten gericht op vroegsignalering op grond van profielen en indicatoren van radicalisering. Het is namelijk vaak niet mogelijk te achterhalen welke route mensen bewandelen op weg naar actieve participatie in het jihadisme. Individuen kunnen om diverse redenen ontvankelijk zijn voor radicalisering. Het kan gaan om personen met traumatische ervaringen, psychische problemen, een historie van criminaliteit of een uitzichtloze maatschappelijke positie. Maar er zijn ook jihadgangers zonder deze achtergronden, met een opleiding, goede sociaal economische kansen, die gevoed worden door morele verontwaardiging, politiek engagement of religieuze bevoegenheid. Bij sommigen gaat het om meedoen met vrienden of speelt de zucht naar avontuur. Tot nu toe ontwikkelde instrumenten gericht op vroegsignalering op grond van indicatoren en profielen blijken daarom van beperkt nut.

3. Een breed preventief overheidsbeleid gericht op bijvoorbeeld het bevorderen van integratie en sociale cohesie kan pas op langere termijn effecten ressorteren. Brede preventieve beleidsinitiatieven die in de loop van het eerste decennium werden ingezet, konden daarom, als gevolg van hun langeretermijnoptiek, rond 2010 nog niet voldoende resultaten hebben geboekt om al bij te dragen aan het indammen van de nieuwe radicaliseringsgolf.
4. Zowel de bestuurs- als strafrechtelijke

repressieve benadering van radicalisering is gebonden aan de kaders van de rechtsstaat en bestaande wet- en regelgeving. Positieve resultaten door strafrechtelijke vervolging werden geboekt bij de veroordeling van de leider van Sharia4Holland voor bedreiging van een bekende politicus en bij de rechterlijke uitspraken tegen twee aspirant-jihadisten in november 2013. Desondanks hebben organisaties als Behind Bars/Street Dawah en individuele jihadisten de afgelopen jaren diverse malen doelbewust de grenzen van de Nederlandse wet opgezocht. Door de toegenomen professionaliteit binnen het jihadisme in Nederland (bijvoorbeeld in het omzeilen van de autoriteiten bij uitreizen naar jihadgebieden) worden overheidsinterventies bemoeilijkt.

Afgenomen weerbaarheid binnen de moslimgemeenschappen en de samenleving als geheel

Naast de afgenomen weerstand vanuit de overheid is ook een verminderde weerbaarheid binnen de samenleving als geheel en binnen de moslimgemeenschappen te constateren.

Binnen de samenleving als geheel draagt de toegenomen polarisering rond het thema islam bij aan de verminderde weerbaarheid. Dit geldt bijvoorbeeld voor discussies over de islam in Nederland, die regelmatig met verbale agressiviteit gepaard gaan en meer dan eens uitmonden in online en fysieke

intimidatie en bedreigingen aan het adres van participanten in de discussies. De toegenomen polarisering rond het thema islam kan bovendien bijdragen aan de afgenomen weerbaarheid tegen radicalisering binnen de moslimgemeenschappen, in het bijzonder omdat het extremisten kan legitimeren en argumenten levert tegen gematigde krachten.

De afgenomen weerbaarheid binnen de moslimgemeenschappen hangt ook samen met de eerder in deze publicatie beschreven ontwikkelingen binnen het dawa-salafisme. Weliswaar heeft het dawa-salafisme bijgedragen aan de weerstand tegen het jihadisme onder moslims in Nederland, maar het blijkt nog steeds ook een kweekvijver te kunnen vormen waarin het radicaliseringsproces van veel jihadisten begint.

Bijdrage van de AIVD aan weerstandsverhoging

De veranderingen binnen de jihadistische beweging in Nederland, dat wil zeggen de professionalisering die zij heeft doorgevoerd, het sterk decentrale karakter van haar structuur, en de rol van sociale media in wederzijdse beïnvloeding en aansturing, vereisen een voortdurende herbezinning op de weerbaarheid van de Nederlandse samenleving en de weerstand tegen de gesignaleerde risico's. De AIVD blijft daartoe met prioriteit de ontwikkelingen volgen en relevante informatie verstrekken aan beleidsmakers en beleidsuitvoerders.

9. Conclusie en vooruitblik

Het Nederlandse jihadisme is door ontwikkelingen in Nederland en de strijd in Syrië een omvangrijker en onvoorspelbaarder fenomeen geworden dan het ooit is geweest. Dit geldt ook voor de dreiging die er op korte en middellange termijn vanuit kan gaan.

De huidige dynamiek van het jihadisme in Nederland is niet alleen het gevolg van externe omstandigheden (de ontwikkelingen in de Arabische wereld en met name in Syrië) maar komt ook voort uit een structuurverandering van de jihadistische beweging in Nederland. De jihadistische beweging in Nederland is in grote mate gedecentraliseerd en horizontaal, waarbij relatief weinig plek is voor autoriteit. De jihadistische beweging kent wel een aantal regisseurs op de achtergrond in de vorm van invloedrijke jihadisten, Facebookpagina's en websites die het jihadistische gedachtegoed verspreiden. Maar de grote 'massa' van jihadisten zet zichzelf in beweging en blijft in beweging door voortdurende horizontale en wederzijdse beïnvloeding. Daarbij spelen de sociale media een grote rol. Er is dus in belangrijke mate sprake van collectieve, decentrale zelfsturing en slechts in beperkte mate van centrale aansturing.

De rol van het salafisme in Nederland in relatie tot radicalisering is de afgelopen jaren veranderd.

De verschillen tussen dawa-salafisme en jihadisme zijn minder duidelijk en meer diffuus geworden. Het salafisme heeft meer ruimte ingenomen in het islamitisch landschap van Nederland, zowel fysiek als online. Omdat jihadisten en salafisten regelmatig dezelfde plekken bezoeken, is het moeilijk om van buitenaf onderscheid te maken tussen deze groeperingen. Jonge, meer radicale predikers trekken jihadistische aanhangers buiten de invloedssfeer van de gevestigde dawa-salafistische organisaties om. De mate van weerstand die de gevestigde dawa-salafistische organisaties kunnen vormen tegen het jihadisme is mede daardoor afgenomen.

Tot dusver lijkt het erop dat de jihadistische strijdgroepen in Syrië zich richten op het verdrijven van president Assad en andere vijanden, waarna in de regio een islamitisch kalifaat kan worden gerealiseerd. Deze oriëntatie op de 'nabije vijand' (in het Midden-Oosten) kan echter gemakkelijk omslaan naar een oriëntatie op de 'verre vijand' (het Westen), vooral wanneer het Westen zichtbaar meer gericht raakt op het indammen van de invloed van de jihadisten dan op het verdrijven van het bewind van Assad. Toch moet ook op korte termijn rekening gehouden worden met de dreiging van aanslagen in Europa. Deze kunnen op eigen initiatief van doorgeradicaliseerde terugkeerders ontstaan, maar ook worden

geïnstigeerd door Al Qaida-operatives die Syrië zien als rekruteringsbasis voor het voeren van de wereldwijde jihad en hiervoor Europese Syriëstrijders zouden kunnen inzetten. De ontwikkelingen in Noord-Afrika en het Midden-Oosten in het algemeen en die in Syrië in het bijzonder bepalen dus voor een groot deel de dreiging op korte en middellange termijn. Deze factoren liggen grotendeels buiten het beïnvloedingsbereik van Nederland.

Binnen Nederland zal een nieuwe aanpak moeten worden gevonden om de weerstand tegen jihadisme te vergroten. Nieuwe preventieve en repressieve maatregelen zullen uit moeten gaan van de nieuwe structuur en het veranderde karakter van de jihadistische beweging in Nederland. Het zal om een geheel van maatregelen moeten gaan die de diverse overheidspartners in samenhang en onderlinge coördinatie moeten ontwikkelen en doorvoeren. Hierbij is ook internationale samenwerking van belang. De AIVD spant zich in om de betrokken overheidspartners zo veel mogelijk te ondersteunen in deze aanpak.

Overheid, moslimgemeenschappen en samenleving als geheel staan voor de uitdaging om een nieuwe respons te ontwikkelen die effectief tegenwicht kan bieden aan de jihadistische beweging in Nederland, om te voorkomen dat deze een steeds grotere bedreiging kan vormen voor de Nederlandse democratische rechtsorde, de nationale veiligheid en de samenleving.

Colofon

Dit is een uitgave van:

Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
www.aivd.nl

Postbus 20010 | 2500 EA Den Haag

Fotografie:
Hollandse Hoogte

Grafische vormgeving:
Vijfkeerblauw, Rijswijk

Juni 2014